

Єрмошкіна О.В.

ІСТОРІЯ ФІНАНСОВОЇ НАУКИ, ГРОШЕЙ І КРЕДИТУ

Методичні рекомендації для самостійної підготовки
до лекційних занять з дисципліни

для студентів спеціальності
072 Фінанси, банківська справа та страхування
всіх форм навчання

Освітній рівень – бакалавр

Освітньо-професійна програма
«Фінанси, банківська справа та страхування»

Дніпро
НТУ «ДП»
2019

Історія фінансової науки, грошей і кредиту: Методичні рекомендації для самостійної підготовки до лекційних занять з дисципліни для бакалаврів спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування спеціальності 072 – Фінанси, банківська справа та страхування всіх форм навчання. Освітній рівень – бакалавр. Освітньо-професійна програма «Фінанси, банківська справа та страхування» / Упорядн.: О. В. Єрмошкіна - Дніпро: НТУ «ДП», 2019. – 73 с.

Упорядники:

О.В. Єрмошкіна, д.е.н., професор,
завідувач кафедри економічного аналізу і фінансів

Затверджено методичною комісією зі спеціальності 072 – Фінанси, банківська справа та страхування (протокол № 2 від 13.11.2019) за поданням кафедри економічного аналізу і фінансів (протокол № 5 від 13.11.2019).

Подано методичні рекомендації до лекційного модуля з дисципліни «**Історія фінансової науки, грошей і кредиту**» освітньо-професійної програми підготовки фахівців спеціальності 072 – Фінанси, банківська справа та страхування (форма навчання: очна, заочна, вечірня).

Призначено для самостійної роботи студентів під час підготовки до лекційних та практичних занять, модульних контролів за результатами лекційних занять з дисципліни «**Історія фінансової науки, грошей і кредиту**». Орієнтовано на активізацію виконавчого етапу навчальної діяльності студентів.

Відповідальний за випуск: завідувач кафедри економічного аналізу і фінансів
О.В. Єрмошкіна, д-р економ.наук, проф..

ЗМІСТ

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ	4
2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЛЕКЦІЙ	5
3. ЛЕКЦІЇ (ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ)	6
Тема 1. Вступ. Сутність грошей і фінансів	6
Тема 2. Виникнення і розвиток грошей та фінансів у Стародавній Греції	11
Тема 3. Основні етапи розвитку грошової та фінансової системи у Стародавньому Римі	16
Тема 4. Грошово-банківське господарство та податки в середньовічній Європі	24
Тема 5. Формування грошово-фінансової системи Київської Русі	34
Тема 6. Особливості грошей та фінансів у період існування Польсько-Литовської держави ..	38
Тема 7. Грошове господарство та фінанси козацько-гетьманської доби	43
Тема 8 Грошова та фінансова система України у складі Російської імперії	48
Тема 9 Гроші та фінанси України у складі СРСР	54
Тема 10 Формування грошової та фінансової систем незалежної України	60
4. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ	64
4.1. БАЗОВІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ	64
4.2. ДОПОМІЖНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ	64
5. ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ	65
5.1 ШКАЛИ	65
5.2 ЗАСОБИ ТА ПРОЦЕДУРИ	65
5.3 КРИТЕРІЇ	66
6. ТЕЗАУРУС	69

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Вивчення дисципліни «Історія фінансової науки, грошей і кредиту» посідає важливе в загальній структурно-логічній схемі підготовки бакалаврів за спеціальністю 072 – фінанси, банківська справа та страхування.

В освітньо-професійній програмі НТУ «Дніпровська політехніка» спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» здійснено розподіл програмних результатів навчання (ПРН) за організаційними формами освітнього процесу.

Зокрема, до дисципліни Ф1 «Історія фінансової науки, грошей та кредиту» віднесено такі результати навчання:

ПР02	Знати і розуміти теоретичні основи та принципи фінансової науки, особливості функціонування фінансових систем
-------------	--

Дисципліна «Історія фінансової науки, грошей і кредиту» при підготовці фахівців у теоретичному плані повинна сформувати фундаментальні знання щодо ключових етапів розвитку фінансової науки у історичному аспекті, становлення та розвитку грошового обігу та кредитних відносин на різних етапах розвитку суспільства та економічних відносин; у прикладному плані — закласти базові знання з виявлення взаємозв'язків між ключовими тенденціями розвитку економічних, торговельних, політичних та суспільних відносин за трансформацією поглядів на сутність фінансової науки, розвитку грошово-кредитних відносин, формування грошових, податкових та фінансових систем, економічного підґрунтя для економічної трансформації суспільства.

Знання, отримані студентами в процесі вивчення дисципліни «Історія фінансової науки, грошей і кредиту» є базовими при засвоєнні дисциплін «Фінанси», «Гроші і кредит», «Банківська система», «Страхування».

Мета навчальної дисципліни «Історія фінансової науки, грошей і кредиту» — формування теоретичних знань про суть і необхідність грошей і банківської справи, їх діалектичного розвитку в світлі історії економічної думки для об'єктивної оцінки економічних процесів, що відбуваються на сучасному етапі, створення та розвитку грошово-фінансових систем країни залежно від її економічного, суспільного, політичного розвитку, географічних та кліматичних факторів.

Очікувані дисциплінарні результати навчання (ДРН)

Шифр ПРН	Дисциплінарні результати навчання (ДРН)	
	шифр ДРН	зміст
ПР02	ПР02-1.1	Знати і розуміти теоретичні основи та принципи фінансової науки
ПР02	ПР02- 1.2	Знати і розуміти особливості функціонування фінансових систем
ПР02	ПР02- 1.3	Знати та розуміти економічні категорії, закони, причиннонаслідкові та функціональні зв'язки, які існують між процесами та явищами на різних рівнях економічних систем
ПР02	ПР02- 1.4	Володіти методичним інструментарієм здійснення контрольних функцій у сфері фінансів, банківської справи та страхування

Програма лекцій з дисципліни (60 годин)

Шифри ДРН	Види та тематика навчальних занять	Обсяг складових, години
ПР02- 1.1	1. Вступ. Сутність грошей і фінансів	4
ПР02 1.2	2. Виникнення і розвиток грошей та фінансів у Стародавній Греції	6
ПР02 1.3	3. Основні етапи розвитку грошової та фінансової системи у Стародавньому Риму	6
ПР02 1.4	4. Грошово-банківське господарство та податки в середньовічній Європі	6
	5. Формування грошово-фінансової системи Київської Русі	6
	6. Особливості грошей та фінансів у період існування Польсько-Литовської держави	5
	7. Грошове господарство та фінанси козацько-гетьманської доби	5
	8. Грошова та фінансова система України у складі Російської імперії	6
	9. Гроші та фінанси України у складі СРСР	8
	10. Формування грошової та фінансової систем незалежної України	8

Супровід лекційних та практичних занять: ЕОМ, мультимедійна техніка, демонстраційний матеріал, дидактичні матеріали для практичних робіт, самостійного вивчення матеріалу, виконання контрольної роботи (для заочної форми навчання), дистанційна платформа Moodle.

Методи навчання: інтерактивні лекції, практичні заняття (розгляд конкретних ситуацій, кейси); самостійне вивчення матеріалу; групові проекти; контрольна робота (для заочної форми навчання), поточні та передекзаменаційна консультації.

2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЛЕКЦІЙ

Лекція – одна з основних форм занять у вищому навчальному закладі, що призначена для засвоєння теоретичного матеріалу.

При підготовці до лекції студенту необхідно:

- переглянути зміст попередніх лекцій та виявити моменти, які викликали труднощі;
- скласти перелік питань, які необхідно поставити викладачу для з'ясування проблемних питань;
- на основі опорного конспекту лекцій ознайомитись зі змістом майбутнього заняття.

Для успішної участі в лекції студент повинен мати:

- опорний конспект лекцій, поданий у вигляді демонстраційного матеріалу;
- маркери для підкреслення та виділення проблемних моментів, важливих формул, викладень, положень;
- засоби для занотовування коментарів.

Під час лекції студенту рекомендується:

- слідкувати за логікою викладання матеріалу згідно з опорним конспектом лекцій;
- занотовувати положення, логічні побудови та висновки, які коментують демонстраційний матеріал;

- коментарі, логічні висновки до окремих положень конспекту занотовувати в роздрукованій демонстраційній матеріалі, що створює сприятливі умови при підготовці до наступних лекцій, модульних контрольних робіт та підсумкового контролю.

3. ЛЕКЦІЇ (ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ)

Тема 1. Вступ. Сутність грошей і фінансів

Питання до розгляду:

1. Походження та сутність грошей
2. Сутність фінансів як економічної категорії

Базові положення:

Слайд 1

СУТНІСТЬ ГРОШЕЙ ТА ФІНАНСІВ

Слайд 2

Питання до розгляду

- Походження та сутність грошей.
- Сутність фінансів як економічної категорії.

Слайд 3

Гроші - 7-8 тис. до н.е.

- Виникнення пов'язане з появою надлишків певних продуктів, які можна було обміняти на інші такі ж продукти в яких була потреба.
- Первинні обмінні еквіваленти: каміння, худоба, шматки металів, інші предмети.
- Проблеми натурального обміну: незручність обміну та пошуку відповідного еквіваленту.

Слайд 4

Паперові гроші

- Уперше паперові гроші винайшли китайці.
- Їх почали друкувати **у 812 році н.е.**
- **У XV - XVIII** ст. паперові гроші з'явилися у Європі.

Слайд 5

Концепції походження грошей

- Раціоналістична
- Еволюційна

Слайд 6

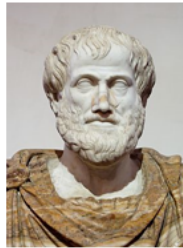
Раціоналістична концепція Аристотеля

- Гроші виникли в результаті певної раціональної угоди між людьми або запровадженні законодавчими актами держави з огляду на необхідність виділення спеціального інструменту для обслуговування сфери товарного обігу і підвищення ефективності її функціонування.

Слайд 7

Економічні погляди Аристотеля

- Цінність блага суб'єктивна і впливає з оцінки людьми його корисності.
- Обмін – це вираз рівності.
- Товари стають порівнянними лише за допомогою грошей.
- Для обміну необхідно, щоб всі вимірювалося чимось одним.
- За угодою між людьми виникає монета як загально рівний еквівалент обміну.
- *«Потрібна (пропорція): як будівельник відноситься до шевця, так само стільки-то сандалії до будинку чи денним прожиток, так як без дотримання пропорції не буде ні обміну, ні суспільства».*

Аристотель (др.-греч. 384 — 322 рік до н. е.) — давньогрецький філософ, вихователь Олександра Македонського.

Слайд 8

Еволюційна концепція

- Виникнення грошей зумовлено труднощами безпосереднього обміну продуктами праці.
- Прихильники: А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс

Слайд 9

Еволюція грошей – розвиток мінової вартості

- **Проста, або випадкова, форма вартості:**
 - з'явилась на найнижчих щаблях економічного розвитку;
 - була найпростішою, епізодичною і випадковою, оскільки обмін не був регулярним;
 - пропозиції, за якими обмінювались товари, теж були випадковими;
 - мінова вартість могла часто змінюватись у часі і просторі.
- **Розгорнута форма вартості:**
 - розвиток товарних відносин на основі розподілу праці
 - надлишки землеробської продукції регулярно починають обмінюватись на надлишки продукції тваринництва.
 - один товар обмінюється на велику кількість інших товарів-еквівалентів;
 - обмін між общинами з розпадом первісного ладу змінюється на обмін між індивідами.

Слайд 10

Труднощі переходу від общинного до індивідуального обміну

- під час обміну може виникнути невідповідність попиту і пропозиції на конкретному ринку.
- певний товар виражав свою вартість у споживній вартості безлічі інших товарів, що у свою чергу ускладнювали мінові пропорції товарів та орієнтацію товаровиробників у їхній господарській діяльності.

Слайд 11

Гроші як прояв загальної форми вартості

- **Загальна форма вартості** – це така форма, за якої безліч товарів обмінюється на якийсь один товар, і цей товар стає загальним еквівалентом.
- Стихийне закріплення за одним із товарів ролі загального еквівалента означало *появу грошей у їх найпростішому вигляді*.
- **Проблеми товарного обміну**: збільшення кількості продуктів обміну, ускладнення та розширення територіальних меж обміну.
- Результат - **загальним еквівалентом протягом тривалого періоду стає один товар - метал**.

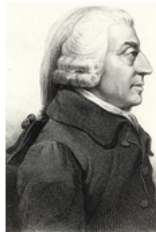
Слайд 13

"У всіх цивілізованих народів гроші стали загальним знаряддям торгівлі, завдяки якому продаються і купуються усякого роду товари або обмінюються один на одного"

(А. Сміт).

Історична довідка:

Адам Сміт (*Adam Smith*) – 1723-1790 Шотландія) — шотландський економіст і філософ-етик; засновник сучасної економічної теорії. Головна праця — «Дослідження про природу і причини багатства народів» (англ. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*), видана 1776 року.

Слайд 15

Форми грошей та їх еволюція

- Повноцінні гроші
- Неповноцінні гроші
- Кредитні гроші
- Паперові гроші
- Вексель
- Банкнота
- Чек
- Електронні гроші
- Пластикові картки

Слайд 12

Грошова форма вартості

- Гроші є статистичною категорією – це динамічне утворення.
- Гроші постійно розвиваються, змінюючи одну свою форму.
- Гроші – це товар, що має властивість обмінюватись на будь-який інший товар, тобто відіграє роль загального еквівалента.
- Гроші - специфічний товар, тому що вони не здатні прямо задовольнити будь-які фізичні чи духовні потреби людини, а тільки опосередковано - через відчуження їх на купівлю звичайних товарів та послуг.
- Гроші - це товар, що виділився стихійно із загальної товарної маси. Економічна сутність і закономірність виникнення й розвитку грошей взаємозв'язані і взаємозумовлені.

Слайд 14

Гроші - як гроші, а не як товар - потрібні не самі собою, а заради тих речей, які на них можна купити. Гроші - це штучна соціальна умовність»

П. Самуельсон

Історична довідка:

Пол Ентоні Сем'юелсон (Самуельсон) (англ. *Paul Anthony Samuelson*) 1915-2009, США — американський економіст. Лауреат Нобелівської премії з економіки (1970) «за наукову роботу, що розвинула статичну і динамічну економічну теорію і зробила внесок підвищення загального рівня аналізу в області економічної науки»

Слайд 16

Гроші – це...

- специфічний товар, що має властивість обмінюватись на будь який інший товар, тобто є загальним еквівалентом і який розвивається на кожному етапі товарного виробництва, наповнюється новим змістом, що ускладнюється зі зміною умов виробництва

Слайд 17

Фінанси – історичні витоки

- **Шумери** (III тисячоліття до н. е.):
 - торговцям видавали суми грошей у формі позики;
 - створювали «спільні каси» для захисту інтересів торговців на випадок втрати вантажу під час перевезення, про що укладались офіційні папери.
- **Закони вавилонського царя Хаммурапі** (1792-1750 рр. до н.е.) вимагали укладання письмових угод між учасниками торговельних караванів.

Слайд 19

Фактори виникнення фінансів

- суспільний розподіл праці і створення різних соціально-економічних формацій;
- розвиток грошового господарства, формування та використання основних функцій грошей;
- поява самостійних, незалежних суб'єктів господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність і створюють для виробництва необхідні грошові фонди;
- розвиток товарно-грошових відносин, обумовлений зростанням виробництва і збільшенням ВВП та НД (суб'єкти володіли різними правами в процесі цих відносин, а один з них – держава – мав особливі повноваження);
- формування загальнодержавного фонду грошових коштів – бюджет;
- виникнення та укріплення централізованої держави, яка забезпечує систему законодавчих та правових норм (у т.ч. створенням упорядкованого фіскального апарату).

Слайд 21

Еволюція форм фінансів

- **I етап** – нерозвинена форма фінансів: невиробничий характер фінансів, основна маса грошових коштів витрачається на військові цілі.
- **II етап** – вузькість фінансової системи, оскільки вона складається з однієї ланки (бюджетної), а кількість фінансових відносин обмежено, більшість відносин пов'язана із формуванням та використанням бюджету.
- **III етап** – розвиток державності і товарно-грошових відносин, виникає необхідність у нових загальнодержавних фондах грошових коштів та групах грошових відносин, пов'язаних із формуванням й використанням цих фондів

Слайд 18

Фінанси

- термін *financia* (XIII-XV ст.) виникає у торгових містах Італії, що в перекладі з латинської означало «кінець, закінчення, фініш».
- В Італії XIII-XV ст. фінанси – будь-який грошовий платіж.
- У Франції (з XVI ст.) – сукупність публічних, тобто пов'язаних з державою доходів і витрат.
- Фінанси – це все, що торкається надходжень і витрат держави (тлумачний словник В.І. Даля).

Слайд 20

Фінанси

- економічна категорія, що відображає **економічні відносини** в процесі **створення і розподілу фондів грошових коштів**.

Слайд 22

Фінанси (як управління)

- Система економічних відносин між державою, юридичними та фізичними особами, а також між окремими державами і міжнародними економічними інститутами й організаціями щодо **аккумуляції та використання грошових засобів** на основі **розподілу й перерозподілу** валового внутрішнього продукту і національного доходу.

Слайд 23

Фінанси як наука

- Вивчає гроші і соціально-економічні відносини, що пов'язані з формуванням, розподіленням і використанням матеріальних ресурсів.
- **Публічні фінанси:** державні фінанси і місцеві (муниципальні) фінанси.
- **Приватні фінанси:**
 - особисті фінанси;
 - сімейні фінанси;
 - фінанси малого бізнесу;
 - корпоративні фінанси;
 - фінанси банків,
 - фінанси некомерційних організацій.

Слайд 24

Ознаки фінансів

- **грошова форма вираження** (*грошовий характер*) – усі процеси в економічному житті, де задіяні фінанси, повинні мати грошове вираження, тобто оцінку в грошовій формі;
- **рух вартості від одного суб'єкта до іншого**, який може проявлятися у виплаті заробітної плати, сплаті податків, отриманні пенсій, стипендій та ін.;
- **розподільчий характер**, оскільки за допомогою фінансів відбувається розподіл і перерозподіл ресурсів між учасниками фінансових відносин в економічних та соціальних цілях;
- **фондоутворюючий характер**, оскільки в основу функціонування фінансів закладено формування і використання фондів грошових ресурсів.

Слайд 25

Фінанси відображають грошові відносини між

- окремими суб'єктами господарювання у процесі ведення господарської діяльності з приводу оплати за поставлену сировину, матеріали, товари, продукцію, надані послуги, виконані роботи;
- суб'єктами господарювання і громадянами з приводу виплати заробітної плати та інших платежів;
- державою та суб'єктами господарювання при сплаті ними податків і зборів, а також фінансуванні витрат, наприклад, бюджетних установ;
- державою і громадянами при сплаті податків та отриманні соціальних допомог;
- суб'єктами господарювання, громадянами та позабюджетними фондами при сплаті внесків та отриманні виплат;
- страховими компаніями, суб'єктами господарювання, населенням при сплаті страхових платежів і відшкодування збитків;
- фінансовими установами, суб'єктами господарювання та громадянами з приводу розміщення депозитів, отримання кредитів;
- державою та іншими державами, міжнародними організаціями та фінансовими інституціями з приводу надання чи отримання позик, фінансових допомог, здійснення міжнародних розрахунків та ін.

Слайд 26

Закономірності фінансів в розвиненій формі

- Рівномірний розвиток всіх ланок фінансів;
- Фінанси – найважливіший інструмент непрямої дії у відносинах суспільного відтворення: матеріальних благ, робочої сили, виробничих відносин;
- Основна частка національного доходу перерозподіляється через державний бюджет;
- Податки використовуються як метод дії на розвиток матеріального виробництва;
- Прибутковий податок з населення стає наймасовішим податком;
- Зростає роль державного кредиту;
- Довгострокове бюджетне прогнозування;
- з'являються нові форми фінансових відносин: міждержавний бюджет, єдині принципи побудови деяких податків і т.д.

Питання для самоконтролю:

1. Які були історико-суспільні передумови виникнення грошового обігу?
2. Де та коли виникли паперові гроші?
3. Які існують концепції походження грошей та хто їх засновники?
4. В чому полягали погляди Аристотеля на процес формування грошового обігу?
5. В чому полягає сутність простої форми вартості?
6. Як проявляється розгорнута форма вартості?
7. Як проявляються гроші як загальна форма вартості?
8. Що таке грошова форма вартості?
9. Що таке гроші?
10. Які історичні витоки терміну та явища фінанси?
11. Які існували фактори виникнення фінансів?
12. Що таке фінанси?
13. Які виділяють еволюційні форми фінансів та в чому вони полягають?
14. Як характеризуються фінанси як управління?
15. Що вивчає фінансова наука?
16. Які існують ознаки фінансів?
17. Які існують закономірності фінансів у розвиненій формі?

Тема 2. Виникнення і розвиток грошей та фінансів у Стародавній Греції

Питання до розгляду:

Питання до розгляду:

1. Монетні системи Давньої Греції
2. Гроші Давньої Греції на території сучасної України (VII ст. до н. е.–I ст.н.е.)
3. Виникнення банків та банківські операції в Стародавній Греції
4. Податки та страхування в Стародавній Греції

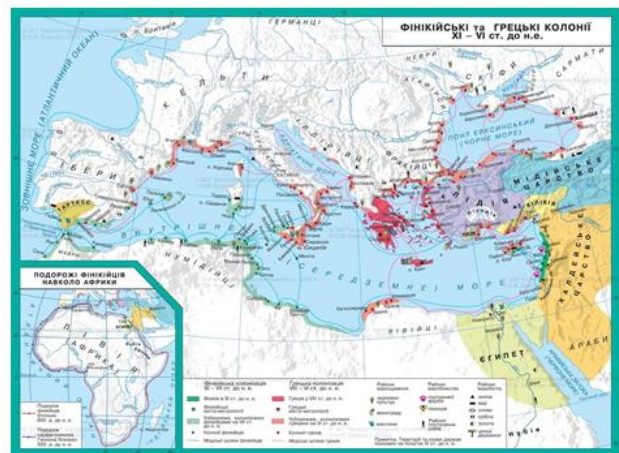
Базові положення

Слайд 1

Грошово-фінансова система Давньої Греції

Слайд 2

Слайд 3

Грошова система Давньої Греції

• Талант	} Грошово-лічильні одиниці	• 1 талант = 60 мінам;
• Міна		• 1 міна = 50 статерам
• Статер		• 1 статер = 2 драхми;
• Драхма	} Обігові одиниці - монети	• 1 драхма = 6 оболом;
• Обол		• 1 обол = 8 халкам;
• Халк		• 1 халк = 7 лептам.
• Лепта		

Слайд 4

Мілетська монетна система (VII – поч. V ст. до н. е.).

- ДЕ - Іонійського узбережжя (в Малій Азії), яке перебувало під владою лідійських царів.
- Яка монета – Статер (електр)
- Вага монети – 14,25 г.
- Аверс монети - примітивні заглиблення замість зображення, згодом - ім'я царя і зображення голови лева.
- Реверс монети - чітке зображення відсутнє, є лише сліди від металевого стержня у формі трьох утиснутих прямокутників.
- Доля системи - після невдалого повстання союзних грецьких міст Малої Азії проти Персії 494 р. до н. е. і зруйнування персами Мілета система занепала, хоча малоазійське електрове карбування тривало далі.

Слайд 5

Мілетська драхма, Іонія, 190-120
годы до Р.Х., 4,08 г. 17 мм.

Слайд 6

Мілетський статер, 575 р. до н.е.

Слайд 7

Мілетський статер (V ст. до н. е.).

Слайд 8

Фокейська монетна система
(VII - 30-ті роки IV ст. до н. е.)

- Де емітувалися - м. Фокея, м. Кізик
- Поширення - басейн Егейського і Мармурового морів, Македонія, Фракія, басейн Чорного моря, зокрема в Ольвії
- Яка монета – Статер (електр)
- Вага монети – 16 г.
- Аверс монети - зображений тюлень (фокей), грецька назва якого відповідала назві міста. За цією системою карбувалися електрові статери - кізикіни
- Використання - для великих платежів у торговельних операціях і в нагромадженні багатства.
- У середині V ст. до н. е. монетний двір м. Кізик став філією Афіського монетного двору для карбування електрових монет.
- Були витиснені золотими монетами Олександра Македонського.

Слайд 9

Електр IONIA, PHOKAIA. Circa 478-387 BC.

Слайд 10

Егінська монетна система (виникла
разом з мілетською)

- карбувалися срібні статери масою 12,14-14,55 г.
- Аверс - суходільну черепаха - емблему м. Егіни.
- Драхма (1/2 статера),
- Наприкінці VII - в VI ст. до н. е. власне карбування на основі егінської системи розпочали багато міст Північної та Середньої Греції й Пелопоннеса, Мегара, Беотійський союз міст, культові центри Дельфи та Олімпія. До них приєдналися причорноморські міста (Ольвія, Пантікапей).

Слайд 11

Слайд 12

Перська монетна система

- Маса золотого статера - 8,1 г
- Маса срібного статера - 10,8 г.
- 1 золотий статер = 10 срібних статерів = 20 півстатерів (по 5,4 г срібла).
- Після перських завоювань Дарія 1 Гістапса:
 - перські золоті дарики
 - срібні сикли.

Перебували в обігу від другої половини VI до 30-х років IV ст. до н. е. (до завоювань Олександра Македонського).

Слайд 13

Атична срібна монетна система

- Аверс - зображувалася голова богині Афіни в іонійському шоломі
- Реверс - сова, через що ці монети дістали назву "сови".
- Сова була символом Лавріонських срібних рудників, де гніздилися сови.
- Гроші називалися також "дівчатами" на честь богині Афіни, захисниці міста.

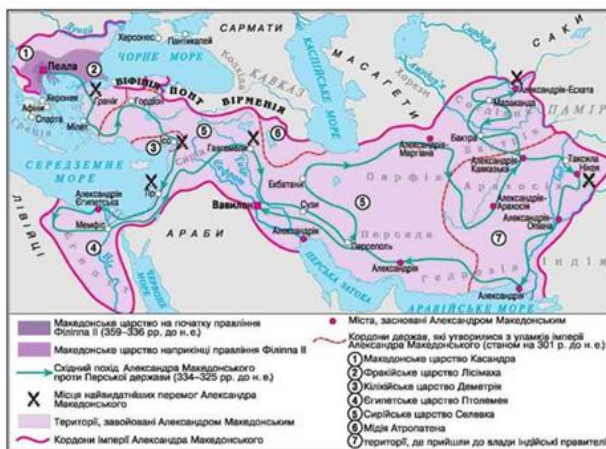

Слайд 14

Залізні гроші Спарти

Слайд 15

Слайд 16

Монета Олександра Македонського

Слайд 17

Статер Пилипа Македонського

Слайд 18

Литі монети Олівії (VI ст. до н.е.)

Бронзова монета Олівії – “ас”

Слайд 19

Мідна монета Феодосії

Мідна монета Херсонеса

Слайд 20

Золотий статер — 9.12 гр., монета Пантикапея (350-300 до н.е.)

Слайд 21

Зародження банківництва

- Банківські операції здійснювали храми: Дельфійський, Ефеський, Делонський, Фокейський, Мілетський та ін.
- Торговці, приватні особи, міста Греції віддавали свої гроші на зберігання до скарбниць храмів, недоторканість яких гарантувалася суспільним устроєм.
- «Економіка горщиків»: гроші (внески, запаси) укладали в горщики, розміщені в 4 ряди. Кожний ряд позначали буквою: перший горщик – однією, другий – двома і т.д. – прообраз сейфового сховища. Внески до цих банків були закритими і в обігу не використовувалися.

Слайд 22

Трапезити

- Трапезити (від грец. “трапеза” – стіл) – приватні особи, що здійснювали банківські валюто-обмінні та кредитні операції.
- Основні банківські операції трапезитів:
 - розмін готівкових грошей, що здійснювався за столами (трапезами) на ринках;
 - надання короткострокових позик із власних коштів та за рахунок коштів клієнтів;
 - участь в угодах як посередників, свідків, поручителів,
 - зберігання документів і цінностей.

Слайд 23

Валюто-обмінні операції

- В обігу перебували монети 1136 полісів, які обмінювались одна на одну.
- Для здійснення обміну необхідно було знати:
 - вміст металу в монетах,
 - курс монет певного полісу,
 - ступінь зносу монет,
 - можливість перекарбування або появи фальшивих монет.
- За обмін брали плату – **алаге**.

Слайд 24

Податки в Стародавній Греції

- Податок на доходи особи (чоловічої статі) в розмірі 1/10 або 1/20 частини доходів.
- Податки з майна.
- Акцизи – приворітний збір (коло воріт міста).
- Розподілялись податки на:
 - утримання найманих армій,
 - зведення укріплень навколо міст,
 - будівництво храмів, водопроводів, доріг,
 - влаштування свят,
 - роздачу грошей і продуктів бідним та на інші суспільні цілі.
- В Афінах вважалося, що вільний громадянин не повинен платити податків, оскільки це ознака данини (рабства).
- Було засновано систему добровільних пожертв.
- Данину одержували з переможених ворогів, а також союзників.
- За умов значних суспільних витрат народні збори міста встановлювали відсоткові відрахування від доходів.

Слайд 25

Зародження страхування

- **Страхування від нещасних випадків:** працівники, що були зайняті на будівництвах єгипетських пірамід, замку Соломона (970–931 до н. е.) та ін., організували каси взаємодопомоги на користь тих із своїх колег або їхніх родин, які одержували каліцтва чи гинули в разі нещасного випадку на будівництві.
- **Страхування морської торгівлі:** торговець брав позичку для оренди корабля, але повертав її тільки у випадку успішного завершення подорожі. Ставка страхування – 30%. Накопичений капітал використовували для покриття морських ризиків.

Питання для самоконтролю:

1. Яка грошова система існувала у Давній Греції?
2. Які монети відносились до грошово-лічильних одиниць?
3. Які монети відносились до обігових одиниць?
4. Які характеристик Мілетської монетної системи?
5. Що таке статер?
6. Які характеристики Фокейської монетної системи?
7. Що таке Електр?
8. Які характеристики Егінської монетної системи?
9. Які характеристики Перської монетної системи?
10. Які особливості монет Аттики та Спарти?
11. Які особливості розвитку грошового обігу за часів Олександра Македонського?
12. Як розвивався давньогрецький грошовий обіг на території сучасної України в Ольвії, Феодосії, Пантикапею?
13. Хто такі трапези ти та які операції вони виконували?
14. Які податки були в Давній Греції та які особливості їх сплати були в Афінах?
15. Які страхові операції зародились в Давній Греції?

Тема 3. Основні етапи розвитку грошової та фінансової системи у Стародавньому Риму

Питання до розгляду

1. Основні монетні номінали Стародавнього Риму.
2. Монети римсько-сарматського періоду на території сучасної України.
3. Особливості банківництва в Римській імперії.
4. Податкова система Стародавнього Риму

Базові положення.

Слайд 1

Грошово-кредитна система Давнього Риму

Слайд 2

Питання до розгляду

- Основні монетні номінали Стародавнього Риму.
- Монети римсько-сарматського періоду на території сучасної України.
- Особливості банківництва в Римській імперії.
- Податкова система Стародавнього Риму

Слайд 3

Етапи розвитку Римської держави

- **Царство** – VIII—VI ст. до н. е.;
- **Республіка** – 509—31 рр. до н.е.;
- **Імперія** – 31 р. до н. е. — 476 р. н. е.

Слайд 4

Римське царство (VIII—VI ст. до н. е.) – об'єднання племен

Слайд 5

Етруски – основа римського царства

- **Основа торгівлі** - багаті поклади залізної руди.
- **Профіль торгівлі:**
 - Продукти металургійного виробництва
 - Бронзові вироби
 - Керамічні вироби.
- **Найбільші торговельні центри:** Сиракузи, Тарент, Дікеархія, Популонія, Адрія і Спіна.
- VI-V ст. до н. е. етруські міста **ще не карбують власних монет**, а користуються грецькими.

Слайд 6

Поява власних грошових одиниць

- **Перші етруські монети** - кінець V ст. до н. е.
- Монети карбують **всі етруські міста** – IV-III ст. до н. е.
- **Монетерні метали:** золото, електр, срібло і бронза.
- **Зовнішній вигляд:** перші монети - зображення тільки з одного боку.
- У Римі перші монети відливались у формах – мідні **зливки вагою 273 г** без зображень (**важкий ас**).

Слайд 7

Суспільні реформи Сервія Туллія

Все **чоловіче** населення (патриції та плебеї) поділяється на 5 класов.

Належність визначається майновим станом:

- I клас – вартість майна 100 тис. асов,
- II клас — 75 тис. асів,
- III клас — 50 тис. асів,
- IV клас— 25 тис. асів,
- V клас — 12,5 тис. асів.
- Найбідніші верстви населення – пролетарії (лат. proles — нащадки) не входять до жодного класу.

Слайд 8

Грошова реформа Сервія Туллія

- Вводиться друк зображень на всіх монетах.
- У другій половині IV ст. до н. е. з'явилися зображення тварин - бика, свині, орла і т. д. (ас із зображенням).

Слайд 9

Римська республіка (початок)

Слайд 10

Розвиток монетарного обігу

- Середина III ст. до н. е. – початок карбування **легких срібних монет** в Римі
- **Основні номінали в Римі:**
 - бронзовий ас;
 - срібна сестерція (2,5 аса);
 - денарій (10 асів, або 4 сестерції).

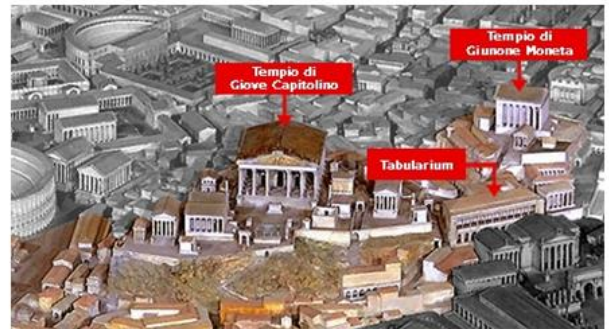
Слайд 11

Римська республіка (розвиток)

Слайд 12

Перший монетний двір Риму

Слайд 13

Монета (лат. Moneta)

- **Монета (застережлива)** – епітет римської богині Юнони
- **Монетний двір** - місце на Капітолійському пагорбі в храмі Юнони, де чеканилися римські гроші – монети.

Слайд 14

Стандартизація зображень на монетах (225 р. до н.е.)

Назва монети	Кількість унцій	Аверс	Реверс	Номинал
Ас	12	Янус	ніс галери	1
Семіс	6	Сатурн	ніс галери	S
Трієнс	4	Мінерва	ніс галери	...
Квадранс	3	Геркулес	ніс галери	...
Секстанс	2	Меркурій	ніс галери	..
Унція	1	Ром	ніс галери	.

Слайд 15

Перші золоті монети (217 р. н. е.)

- Вага = 6,82 грама
- Аверс - подвійна голова Януса,
- Реверс – ніс галери і напис «ROMA»

Слайд 16

Ауреус (золотий денарій)

Слайд 17

Ауреус (золотий денарій)

- **Призначення** – для здійснення великих угод.
- **Засіб платежу для:**
 - операцій зовнішньої торгівлі,
 - нагорода для солдатів, що заслужили славу і шану в битвах.
- **Вага монети** = 4,45 г,
- **Діаметр** = 22 мм.
- **Аверс** – зображення імператора,
- **Реверс** – богиня Вікторія.

Слайд 18

Золотий Квінарій

- 2 квінарії = 1 ауреус
- **Призначення** - заробітна платня військових.

Слайд 19

Сестерція – срібна монета**Призначення:**

- для здійснення зовнішньої торгівлі.
- заробітна плата армійських головнокомандувачів.

Номінали монет:

- 20 сестерцій - вага 19,5 г;
- 40 сестерцій - вага: 20 г;
- 60 сестерцій - вага: 25 г.

Слайд 20

Срібні монети Риму

Слайд 21

Срібні монети Риму

- **Антонініан** або подвійний денарій. Вага: 11-15 грамів.
- **Денарій**. Вага: 4,5 грама.
- **Подвійний вікторіатус**. Вага: 6 грамів.
- **Вікторіатус**. Вага: 3 грами.
- **Квінарій**. Вага: 1,5 грама.
- **Полувікторіат**. Найменша срібна монета імперії. Аверс: Аполлон. Реверс: портрет імператора.

Слайд 22

Бронзові монети Риму

Слайд 23

Бронзові монети

Монета	Вага	діаметр
Ас	11,00	28
Семіс	3,88	18
Трієнс	10,58	23-24
Квадранс	3,40	17-19
Секстанс	2,85	15
Унція	1,50	8

Слайд 25

Остання грошова реформа Римської республіки (89 р. до н.е.)

- Вага аса зменшувалася до 1/24 лібри
- Зберігалася вага срібних монет та відношення денарія до аса.
- **Мідні монети вперше перетворюються на кредитні гроші (неповноцінні знаки вартості).**

Слайд 27

Співвідношення золота, срібла та бронзи (Августівська реформа)

Номінал	Метал	Еквівалент
1 ауреус	золото	25 денаріїв
1 квінарій	золото	12.5 денаріїв
1 квінарій	срібло	8 асів
1 денарій	срібло	16 асів
1 сестерцій	латунь	4 аса
1 дупондій	латунь	2 аса
1 ас	мідь	4 квадранти
1 семіс	латунь	2 квадранти
1 квадрант.	мідь	25 асів

Слайд 24

Система фінансового управління

- Фінансова адміністрація *tresviri* (три монетних чиновника) - відповідає за емісію грошей в Римі: «*tresviri aero*», «*argento*», «*auro flando feriundo*» - контроль над чеканкою та купівля всього необхідного.
 - Сенат – відповідальний за всі фінансові перипетії в країні.
- Основні посади:
- Квестор – голова Казначейської служби: зберігання казенної готівки, ведення прибутково-видаткових книг, і т. д.
 - Претор - здійснення міського правосуддя у цивільних майнових справах.
 - Цензори мали право укласти контракт на купівлю необхідних матеріалів, квестори керували міською скарбницею та брати участь випускні монет в Римі та [провінціях](#).

Слайд 26

Грошова реформа Октавіана Августа

- В ході реформи до римської монетної системи були заново введені бронзові монети.
- **Право емісії:**
золотих та срібних монет – монетний двір Октавіана Августа,
бронзових монет – у 23 р. до н. е. спеціальним указом передано сенату.

Слайд 28

Слайд 29

Римська Імперія

Слайд 30

Реформи імператора Тиберія (14-37 рр. н.е.)

- Вводить суворі обмеження на карбування монет у провінціях, через сепаратистські настрої.
- Вводить режим жорсткої економії: у 16 р. були винесені ухвали сенату відносно розкішного одягу, що заборонили носити прозоре шовкове вбрання, а закон від 22 р. - проти розкішних бенкетів.
- Скорочення будівельних програм: виняток становили тільки декілька храмів і нові дороги військового призначення
- Запровадив механізм бюджетного секвестру.
- Вводить обмеження лихварства.
- Виділяє 100 млн. сестерцій на позики землевласникам
- На 5 років вводить звільнення від податків в разі землетрусів, повеней, інших стихійних лих.
- Виділяє 10 млн. сестерцій на відбудову Риму після масштабної пожежі.

Слайд 31

Імператорські реформи нашої ери

- **Калігула** (37-41 рр. н.е.) – майже повністю припиняє карбування монет у західних провінціях через галльські бунти та війни з германськими племенами.
- **Клавдій** – перший, хто купив пост імператора (41-54 рр. н.е.) вдавалося підтримувати розумну фінансову політику завдяки впливу своїх фінансових радників.
- **Нерон** (54-68 рр. після Р.Х) посилюється вплив сенату, що відображається у випуску великої кількості серій золотих та срібних монет з підписом «EX S.C.». З метою конфіскації майна багатих senatorів були відновлені судові переслідування «за образу величі».

Слайд 32

Падіння Римської імперії

Симптоми занепаду:

- Боротьба імператорів за престол,
- сепаратизм провінцій,
- спустошливі війни,
- загострення соціальних суперечностей,
- народні повстання,
- посилення натиску варварів

Результат:

Східна і західна частини імперії роз'єдналися щодо адміністрування та управління. Столицю перенесено з Риму у Візантію.

У 476 р. н. е. Західна Римська імперія перестала існувати

Слайд 33

Монети Боспорського царства

Слайд 34

Монета Тіри

Слайд 35

Монета Ольвії III ст.

Слайд 36

Банківська справа
Давнього Риму

- Високий ступінь розвитку діловодства в римських банкірів порівняно з банкірами Греції.
- Було розроблено гнучкі, узаконені й цивілізовані норми правовідносин – приватних з державою.
- У V ст. до н. е. на мідних дошках були записані закони 12 таблиць – звід римського права.
- Закони ґрунтуються на таліоні, тобто рівній помсті.
- У 326 р. до н. е. - скасовано рабство за борги - «За борги повинно відповідати майно боржника, а не його тіло».
- У 304 р. до н. е. - опубліковано формули позовних жалоб і затверджений порядок судочинства.

Слайд 37

Менсарії (від лат. менса – стіл)

- Первинний вид діяльності – обмін грошей.
- Розвиток менсаріїв:**
- отримували кошти на зберігання,
 - видавали кредити під заставу рухомого й нерухомого майна, а також морських вантажів.
- Спеціалізація менсаріїв:**
- нумулярії (обмінювали гроші)
 - аргентарії (прийом вкладів, видача кредитів, здійснення безготівкових розрахунків).

Слайд 38

Ведення банківського обліку

- **Codex rationum** - записи у книгах із зобов'язанням виплатити на вимогу вкладника.
- Для кожного клієнта відводили окрему сторінку (**nomen**) на якій, зазначали ім'я вкладника, рік і день відкриття рахунка.
- Кожна сторінка була розділена на дві частини:
 - ассепті – надходження коштів від клієнтів
 - Expensi – здійснювані клієнтами витрати.
- Платники могли розраховуватися зі своїми кредиторами, направляючи їх до банкірів з наказом здійснити платіж готівкою або переказом коштів зі сторінки на сторінку в книзі банкіра.

Слайд 39

Банківництво у Східному Римі

- В IV ст. до н. е. у Візантії аргентаріїв і нумуляріїв заступили **колектарії** - службовці скарбниці.
- **Перші товариства з повною відповідальністю** - у містах колектарії об'єднувалися в колегії з солідарною відповідальністю, коли кожен учасник ніс відповідальність на всю суму боргу.
- З офіційним визнанням християнства частиною фінансової системи стала церква.

Слайд 40

Податкова система
Стародавнього Риму

- У мирний час податків не було
- У воєнний час громадяни Риму обкладалися податками відповідно до свого статусу.
- Суму податку (**ценз**) кожні п'ять років визначали обрані урядовці – **цензори**.
- Перші податкові декларації: громадяни Риму робили цензорам клятвену заяву про свій майновий стан і сімейний стан.

Слайд 41

Розширення Римської держави

- У колоніях вводяться комунальні (місцеві) податки.
- Римські громадяни, що проживають поза Римом, платили як державні, так і місцеві податки.
- У випадку переможних війн податки знижувалися, а часом скасовувалися зовсім. Необхідні кошти забезпечували контрибуцією завойованих земель.

«Громадяни не платили вже ніяких податків, і єдині доходи, які держава одержувала тут, вона витягала з віддачі в оренду земельних ділянок, що залишилися в неї; зі зборів митних і деяких нечисленних податків на розкіш»

Слайд 42

Податкова реформа Гая Юлія Цезаря (100 – 44 рр. до Р. Х.)

- Скасовується відкуп по прямих податках, зберігається тільки для непрямих.
- Для кожної громади визначається сума, яку необхідно внести як сукупний податок.
- Розподіл і збирання сукупного податку покладається на саму громаду.
- Податки знижуються через зменшення корупції за відкупними.
- Багато міст одержують податкові пільги, але деякі за завзяту боротьбу проти Цезаря караються підвищенням податків.

Слайд 43

Податкова реформа Августа Октавіана (63 до Р. Х. – 14 рр. н. е.)

- У всіх провінціях створюються фінансові установи, що здійснюють контроль за оподаткуванням.
- Максимально скорочуються послуги відкупників.
- Проводиться нова оцінка податкового потенціалу провінції.
- Обміряється кожна міську громаду з її земельними угіддями та складаються кадастри по кожному місту, що містили дані про землевласників.
- Проводиться перепис майнового стану громадян. Переписом керували намісники провінцій разом із прокураторами, що очолювали фінансові установи провінцій.
- Кожен житель був зобов'язаний у певний день представити владі громади свою декларацію.

Слайд 44

Податкова реформа Августа Октавіана (продовження)

- Чиновник, що контролює проведення цензу, мав повноваження зменшити податок у тих випадках, коли з об'єктивних причин знижувалася продуктивність господарства.
- Головним джерелом доходів у римських провінціях слугував поземельний податок – 1/10 доходів із земельної ділянки.
- Оподаткуванню також підлягали: нерухомість, живий інвентар (велика рогата худоба, раби), цінності.
- Кожен житель провінції платив єдину для всіх подушну подать.
- У 6 р. н. е. вводиться податок зі спадщини – 5% (лише для громадян Риму). Отримані кошти направляли для пенсійного забезпечення професійних солдатів. Їхні найближчі родичі були від цього податку звільнені.

Слайд 45

Система непрямих податків Римської імперії

- податок з обігу або акциз на внутрішнє споживання за ставкою звичайно 1%,
- податок з обігу при торгівлі рабами – 4%,
- податок на звільнення рабів – 5% від їхньої ринкової вартості,
- акциз на сіль.
- Мита (в середньому 5%) в усіх провінціях на всі товари, які вивозять або ввозять на продаж (Август Октавіан).
- Промисловий податок (імператор Диоклетіан (239-313 рр.)).

Питання для самоконтролю:

1. Як вплинули етапи розвитку Римської держави на розвиток грошового обігу?
2. Які характеристики економічного підґрунтя грошового обігу етрусків?
3. В чому полягали суспільні реформи Сервія Туллія?
4. В чому полягала грошова реформа Сервія Туллія?
5. Чим характеризувався монетарний обіг періоду Римської республіки?
6. Що таке сестерція та денарій?
7. Що таке монета та яка етимологія даного терміну?
8. Що таке ауреус та які він мав характеристики?
9. Як називались срібні монети Риму та які вони мали характеристики?
10. Як називались мідні монети Риму та які вони мали характеристики?
11. Якою була система фінансового управління в Давньому Римі?
12. В чому полягала остання грошова реформа Римської республіки?
13. В чому полягала грошова реформа Октавіана Августа?
14. В чому полягали реформи Імператора Тіберія?
15. Які були характерні особливості імператорських реформ нашої ери?
16. Які операції свідчили про розвиток банківської справи в Давньому Римі?
17. Хто такий менсарій та чим він займався?
18. Як вівся банківський облік у Давньому Римі?
19. Як розвивало банківництва у Східному Римі?
20. Які податки були передбачено податковою системою Давнього Риму?
21. В чому полягала податкова реформа Гая Юлія Цезаря?
22. В чому полягала податкова реформа Октавіана Августа?
23. Що передбачала система непрямого оподаткування в Римській імперії?

Тема 4. Грошово-банківське господарство та податки в середньовічній Європі

Питання до розгляду:

1. Грошове господарство в середньовічній Європі
2. Розвиток банківництва в середньовічній Європі
3. Податки в середньовічній Європі

Базові положення:

Слайд 1

Тема 4. Грошово-банківське господарство та податки в середньовічній Європі

Слайд 2

Питання до розгляду

- Грошове господарство в середньовічній Європі
- Розвиток банківництва в середньовічній Європі
- Податки в середньовічній Європі

Слайд 3

Ознаки господарства в середньовічній Європі - «аграрна цивілізація»

- панування приватної власності у формі **феода**;
- монополія феодалів на землю - «Немає землі без сеньйора»;
- ієрархічна васально-залежна структура земельної власності;
- **протиріччя** між великою власністю на землю і дрібним селянським виробництвом;
- **залежність селянина від землевласника**: особиста, поземельна, судово-адміністративна і військово-політична;
- **рентна форма експлуатації** селянства;
- натуральне господарство та **другорядна роль обміну**;
- **головні господарські форми**: сеньйорія, ремісничий цех, торгова гільдія.

Слайд 4

3 етапи розвитку господарства

- **I етап** – раннє Середньовіччя (V—X ст.): формування та утвердження ключових рис феодального господарства.
- **II етап** – XI—XV ст. — зрілість феодального господарства в умовах внутрішньої колонізації, розвитку міст і товарного виробництва.
- **III етап** – пізнє Середньовіччя (XVI — I пол. XVIII ст.) зародження ринкової форми виробництва, поява ознак індустріальної цивілізації.

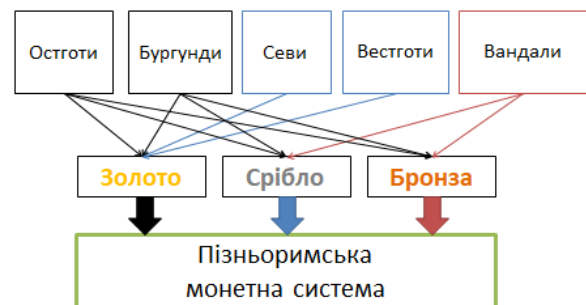
Слайд 5

4 етапи розвитку грошового обігу

- **I етап** (середина V – середина VIII ст.) – монети епохи мандрівки народів, варварське карбування в ранньому Середньовіччі;
- **II етап** (середина VIII – кінець XIII ст.) – епоха феодального денарія;
- **III етап** (XIII–XIV ст.) – період великих грошових реформ у Європі, епоха гроша та флорина
- **IV етап** (XV – початок XVI ст.) – час стабілізації монетних відносин у країнах Західної Європи, початок періоду талера.

Слайд 6

Монетне карбування варварських королівств за римським зразком

Слайд 7

Характерні особливості варварського карбування монет

- політично-проклятивне значення,
- невеликі масштаби випуску дрібних срібних, бронзових і мідних монет,
- децентралізація емісії,
- деградація монетної справи
- примітивне оформленні монет.

Слайд 8

Середньовічна монетна справа на території сучасної України

- VI–VII ст. – з північно-причорноморських міст монети карбуються **тільки у Херсонесі** від імені імператорів Юстиніана I, Юстина II, Маврикія, Іраклія.
- У грошовому обігу знаходяться монети **Візантійської імперії**.
- На іншій території сучасної України грошовий обіг практично **завмирає**.

Слайд 9

Грошова реформа Карла Великого – короля франків (кінець VIII ст.)

- Закріплює панування **срібного монометалізму**.
- Високопробні денарії та оболі.
- Діють 125 монетних дворів.
- Загальний обсяг емісії – десятки мільйонів денаріїв.
- Запроваджується каролінзький фунт = 408 г срібла
- Закладено основу монетних систем країн Західної Європи.

Слайд 10

Деньє (денарій) Карла Великого (768–814)

- Відсутня система монетних номіналів,
- Подібні принципи зовнішнього оформлення та метрологічних показників монет різних країн.
- Постійно погіршується якість монет.
- Повна децентралізація карбування монет.

Слайд 11

XIII – XIV ст. – відновлення біметалізму

Слайд 12

Флорин - 3,53 г чистого золота

Флорин (італ. florenus, квітковий) — Флоренція в 1252 р.

- Аверс – квітка лілеї (герб Флоренції),
- Реверс – Іоан Хреститель – покровитель Флоренції.
- В 1296 р. випускається срібний флорин («пополино»).
- Чеканка золотого флорина у Флоренції тривала до 1523 р.
- Остання золота монета у Флоренції випускається у 1859 р. вагою 3,49 г і називається цехін.

Слайд 13

Флорин – золота монета середньовіччя

- У XIV ст. **флорин** карбували у Франції, Англії.
- У Німеччині та Нідерландах флорин одержав назву **гульден**.
- В Європі назви **флорин** та **дукат** стали синонімами - так називали високопробні золоті монети стандартної маси (близько 3,5 г) навіть якщо на них не було квітки.

Слайд 14

Цехін

(італ. *zecchino* від *zessa* «монетний двір»)

- Золота монета Венеції з 1284 р. до занепаду Венеційської республіки 1797 р.
- Аверс - зображення Христа та напис *SIT TIBI CHRISTE DATUS, QUEM TU REGIS ISTE DUCATUS* («Це герцогство, яким ти правити, тобі, Христос, присвячується»)
- Реверс - дож, який приймає з рук святого Марка прапор.
- Окрім Венеції цехін також чеканили: Лукка (1572), Генуя (1718), Рим, Болонья, Тоскана та австрійська імператриця Марія-Терезія для Ломбардії.

Слайд 15

Гульден / Крейцер

Гульден (нім. *gulden* — золотий) — золота монета, відкарбована вперше в Німеччині на початку XIV ст.

З 1559 року розпочато карбування **гульдена**, який мав вартість 60 **крейцерів**.

Крейцер (нім. *Kreuzer*) — розмінна срібна монета, карбування якої почалося в Австрії 1458—1460 років. Пізніше — білонна, мідна монета, грошова одиниця на території Австрійської імперії, Швейцарії, Італії, Німеччини.

Слайд 16

Нобль – нова золота монета Едуарда III (Англія, 1344 р.)

- Нобль (*noble*) = 80 пенсів
- **півнобля** (*half noble*, 40 пенсів)
- **чверть нобля** (*quarter noble*, 20 пенсів)

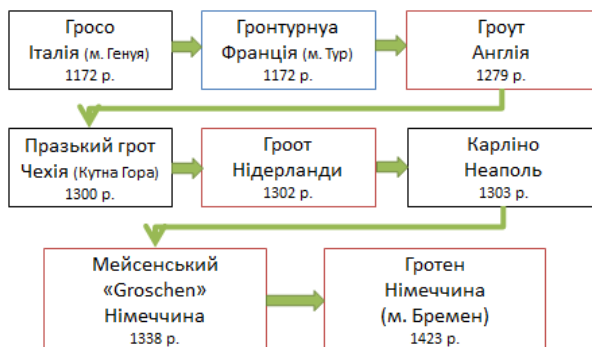

Перший випуск: вага 138,5 гранів (майже 9 г), Легкий нобль: вага 128,5 гранів (8,3 г), 1351 р. монета: 120 гранов (около 7,8 г).

На Русі та в Речі Посполитій отримав назву «**корабельник**»

Слайд 17

Монети грошового типу

Слайд 18

Гротурнуа Людовіка IX (*gros tournois*, турнуз)

- Перша чеканка у м. Тур 15 серпня 1266 р.
- В обігу **1266-1352 рр.**
- Срібна монета 958 проби масою 4,22 г.
- Аверс – символ міста (місцева брама), круговий напис «TURONUS CIVIS» та 12 лілій.
- Реверс - хрест з внутрішнім круговим написом — ім'я сюзерена та зовнішнім — «Benedictum sit nomen domini nostri Jesu Christi»

Слайд 19

Трансформація Гротурнуа

- Пилип IV (1285—1314): 1 марка срібла = 58 турських грошей (вага 4,22 г)
- Пилип V (1316—1322): 1 марка срібла = 59 $\frac{1}{6}$ грошей (вага 4,137 г),
- Пилип VI (1328—1350): 1 марка срібла = 60 (вага 4,08 г),
- Карл V (1364—1380) — 1 марка срібла = 96 (вага 2,55 г).
- З 1352 р. для покриття витрат на війну з англічанами починають випускати низькопробні **біллонні монети**.

Слайд 20

Гроут (groat) Едуарда I

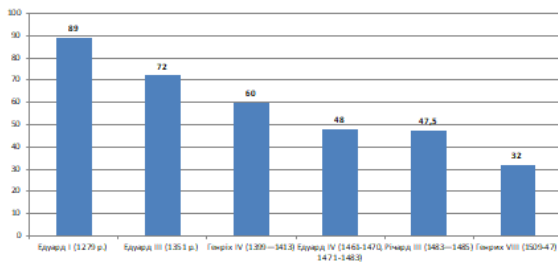
- 1279 р. срібна монета вагою 4,23 г. зі сріблв 925 проби

Слайд 21

Трансформація Гроута

- 1279 р.: вага 89 гранів (5,8 г) зі срібла 925 проби
- 1560 р.: вага 32 грани зі срібла 913 проби.
- 1561 р. випуск гроута припинено

Слайд 22

Трансформація Гроута

Гроут 1496 р., Генріх VII.

Гроут 1541 р., Генріх VII

Гроут 1561 р., Елізавета I

Шотландський гроут 1367 р., Давид II

Слайд 23

Майсенські гроші Фрідріха II

1338 р., Тюрінгія, м. Майс, срібний грош:
маса – 3,797 г, вміст срібла – 3,375 г).

100 років чеканилися виключно у Фрайберзі.

Meißner
Groschen

Schildgroschen

Слайд 24

Працький грош

- Грош короля Вацлава II
- Чеканився з 1300 року по 1547 рік.
- Грошова реформа Вацлава II: срібло з багатих копалинь могло залишати державу виключно у вигляді монети.
- Працькі гроші – основна торгова монета Середньовічної Центральної Європи.
- Обертались у німецьких державах, Австрії, Угорщині, Польщі, Великому князівстві Литовському, державах, що утворились на території Київської Русі.

Слайд 25

Трансформація празького гроша

Король	Роки чеканки	Вага, г	Проба срібла
Вацлав II	1300—1305	3,77—3,86	930
Ян I Люксембурзький	1311—1327	3,64—3,76	907-918
	1327—1340	3,5—3,72	880-904
	1340—1346	3,53—3,55	868-880
Карл IV	1346—1355	3,5	848 (843-936)
	1350—1358	3,37	865 (844-870)
	1358—1370	3,25	863 (837-865)
	1370—1378	2,94	763 (643-767)
Вацлав IV	1378—1386	2,9	820
	1405—1407	2,66	666
	1407—1419	2,7	610 (620-665)

Слайд 26

Гульденгрош (гульдинер) – монета в унцію ерцгерцога Тіроля Сигізмунда

- Гульденгрош – велика срібна монета вагою в унцію.
- 1 гульденгрош = 60 крейцерів = 1 гольдгульден.
- 1484 р. монета з високопробного срібла вагою 15,5 г.
- 1486 р. монета вагою 31,83 г з вмістом чистого срібла 29,23 г
- 1493 р. - початок карбування у Берні (Швейцарія),
- 1500 р. - початок карбування в Саксонії.

Тірольський гульдинер ерцгерцога Сигізмунда

Йоахимсталер

Слайд 27

Від талера до долара

- Іспанія – талеро,
- Південні Нідерланди – дальдре
- Об'єднані провінції— даальдер,
- Італія— талеро.
- Англія - далер, далар, долар.

Слайд 28

Розвиток банківництва

- Кредитні операції полягали в безготівковому переказі грошей.
- Роль готівки відігравала розписка міняйли (вексель), за якою його агент у певному місці видавав тій чи іншій особі суму, яку та внесла попередньо.
- Міняльні контори стали називати банками (банк — лава), а їх господарів — банкірами.
- Високий рівень безготівкових розрахунків (Італія)
- Вексельні операції та безготівкові розрахунки перебувають під жорстким контролем держави.
- Чітке розмежування розрахункових операцій та позичково-лихварської діяльності.
- У XIV ст. у Венеції ухвалюється рішення (втїлено лише у XVI ст.) про заміну всіх приватних банків одним державним.

Слайд 29

Флоренція – центр міжнародної торгівлі та банківництва

- Карбуються якісні золоті монети.
- Великі флорентійські компанії опікуються фінансовими справами церкви та папи.
- Отримання контролю над митницею Барлетти на півдні Апеннінського півострова.
- Надання позик королю і великим землевласникам Англії значних сум під гарантію права стягування мита і отримувати привілеї в експорті сировини (вовни).
- Поширення розрахункових та кредитних операцій на Нідерланди, Каталонію, Кастилію та східні країни.
- Створюються великі банкірські дома, які були уповноважені збирати видані кредити, податки чи церковну десятину.

Слайд 30

Внутрішній фінансовий ринок

- Внутрішній фінансовий ринок в полі зору венеціанських та генуезьких купців.

Кредитні операції зводяться до:

- Купівлі цінних паперів державної позики
- Фінансування окремих торговельних підприємств,
- Фінансування внутрішньої та зовнішньої торгівлі
- Фінансування судновласників.

Слайд 31

Грошові розрахунки в Італії

- Активне використання переказного векселя (пік популярності – XIII ст.) як засобу безготівкового платежу.
- Валютообмінні операції.
- Гроші під проценти позичають купці, які об'єднуються у великі компанії (Рим, Сі-єн, Флоренція, П'яченца та ін. міста).
- Фінансові компанії поєднують у своїй діяльності фінансування промислового виробництва, торговельні та банківські операції.

Слайд 33

Кредитні операції

1. **Кроткостроковий кредит (до 1 року):**
 - надавався без стягнення процентів або від 10 до 15% річних.
 - по закінченні терміну кредитування позика починала приносити 20% річних.
 - за неповернення кредиту передбачалася сплата штрафу, що становив подвійний розмір кредиту й нарахованих процентів.
2. **Морські позики на час подорожі:**
 - Позичальник, який вирушав у плавання, отримував у кредитора, певну суму.
 - Суму необхідно було повернути разом із процентами, коли купець прибував до порту призначення або повертався до порту, звідки починав плавання.
 - Проценти за такими кредитами наприкінці XII ст. склали 20-25% на термін плавання.
3. **Морські позики середньострокові:**
 - Термін позики – 2 роки
 - Процентна ставка 33% річних.
 - За умов довшого плавання процентна ставка збільшувалась до 50%.

Слайд 35

Розповсюдження банківництва

- У Флоренції у XIV–XV ст. банкіри з родів Альберті й Медічі. У
- Німеччина – банкіри Фуггери й Вельзери.
- Нідерланди – «світові банкіри».
- Генуя, 1407 р. – засновано Банк Святого Георгія, який являв собою асоціацію кредиторів держави, а згодом розпочав діяльність з приймання внесків від приватних осіб, про що останнім видавалися свідоцтва, які могли переходити із рук в руки. Б
- Мілан, 1593 р. – засновано Банк Святого Амвросія, що мав початкові риси акціонерного товариства, оскільки його капітал формувалася з пайових внесків та поточних вкладів громадян і використовувався для видачі позик місту.
- 1545 р. в Англії встановлено максимальну ставку по кредитах в розмірі 10% річних.
- 1652 р. в Англії максимальну ставку по кредитах знижено до 6%.
- 1601 р. у Франції встановлено максимальну ставку по кредитах в розмірі 6% річних.

Слайд 32

Торговельно-банківські компанії в Італії

Капітал утворюється за рахунок внесків учасників і депозитів двох типів:

1) **депозити на поточний рахунок:**

- вкладалися купцями в банк, де вони обслуговувалися, для проведення безготівкових розрахунків,
- не приносили вкладникам доходів
- їх не можна було використовувати для надання кредитів іншим клієнтам чи спрямовувати на фінансування торговельних угод;

2) **депозити під проценти:**

- приносили високі доходи.
- кошти спрямовувались у ризиковані, але прибуткові проекти.

Слайд 34

Коменда (колеганца)

- Форма залучення коштів на ведення морської торгівлі (XIII ст.)
- Відомо два види коменди:
- 1) **двостороння коменда** (в Генуї – компанія), за якої:
 - компаньйон, що залишався в місті, вносив 2/3 необхідного капіталу,
 - купець, який вирушав у плавання, – 1/3 необхідного капіталу,
 - прибуток ділився порівну;
- 2) **одностороння коменда** (власне коменда), за якої компаньйон, що залишався в місті, вносив весь капітал і отримував 75% прибутку.
- Купець не просто повертав взятую в борг суму разом з відсотками, а надавав кредитору **детальний звіт про витрачені і отримані суми, пояснював причини невиконання зобов'язань**.

Слайд 36

Побожні банки та роль церкви у розвитку банківництва

- Побожні банки (monte di piet – гора побожності). В середині XV ст. братами-францисканцями засновано
- Ціль побожного банку: надання кредитів людям, які не мали грошей і через це мусили звертатися до лихварів.
- Форма надання: безвідсоткова позика під заставу цінних речей.
- Джерело коштів для кредитування: добровільні пожертви
- Перші побожні банки під дахом церкви було утворено 1463 р. в Орвієто, в 1464 р. в Перуджі, потім Пармі, Люсії, Генуї, Вероні, Болоньї та ін. Розповсюдились у Іспанії, Польщі і Німеччині.
- У 70-х роках XVI ст. вони були майже в кожному італійському місті.
- Статутом деяких побожних банків уже було дозволено стягувати 5–7% за користування позицією на оплату адміністративних видатків.

Слайд 37

Ломбарди

- Північна Італійська область під назвою Ломбардія - батьківщина світських банків міських общин, де починаючи з XIII ст. можна було взяти кредит під заставу цінних речей під 2 %.
- XV ст. ломбарди з'являються практично у всіх містах Італії та надають позички під заставу особистих речей.
- У Франції перші ломбарди було створено у XV ст. лихварями, вихідцями з Ломбардії.
- У Німеччині перший ломбард виник у Нюрнберзі в 1498 р.
- В Англії на початку XVIII ст. було внесено білля про необхідність відкриття ломбардів з метою створення конкуренції лихварям, які брали за надані кредити до 80% річних.

Слайд 38

Податки Візантії

- У Візантії до VII ст. включно існував 21 різновид прямих податків.
- Головним податком був аннона (від латин. *annus* (рік), який обчислювався виходячи з річного доходу із землі та стягувався в натуральній формі, а з V ст. – грошима.
- Аннона поєднував: поземельний податок і подушну подать.
- Додаткові податки: на оснащення солдатів зброєю, на купівлю коней, податок на рекрутів (зادля звільнення підданих від військової повинності).

Слайд 39

Особливі податки

- Торговці платили додатково мито на товари в розмірі 12,5 %, пізніше – лише 10 %.
- Податок на державні дії та акти - видача грамот, підвищення на посаді урядовця або військового.
- «Податок на повітря»: стягувався, коли при будівництві яка-небудь будівля перевищувала встановлені раніше розміри

Слайд 40

Податки середньо- та пізньо-візантійського періоду

- Подушна подать
- Податок на володіння парою тяглової худоби
- Податок за користування пасовищем
- Податок за володіння млином.
- Панщинна повинність.
- Мито за ввезення і вивезення товарів.
- Збори за зважування, постачання продуктів харчування,
- Охоронний податок (для організації поліцейських постів і польових караулів),
- Податок на судна, що будувалися,
- "Ліктювий податок" – за контрольне вимірювання тканин.
- Надзвичайні податки
- Податок на вогнище (з кожної людини, на початку IX ст.)
- Ін.

Слайд 41

XVI - XVIII ст. – оподаткування всього, що можна...

- Податки стягувалися за: борода, спадщину, землю, будинки, вікна, двері, майно, прибутки, товари, з холостяків, покійників і т.п.
- Збір грошей був у руках відкупників, які називали на торгах найвищу ціну за право збору чергового податку і в такий спосіб відкуповували його, намагаючись отримати максимальний прибуток за рахунок комісійних.

Слайд 42

Податки держави Франків (604 р.)

- поземельний податок в грошовій формі, рідше — в натуральній
- подушна подать
- мита,
- штрафи,
- Конфіскації,
- «податок за злочин»

Слайд 43

Податки у період Хрестових походів (Указ Генріха II 1166 р.)

- «Для захисту і підтримки церкви і земель на Сході кожний житель короля Генріха зобов'язаний у поточному 1166 р. з кожного виду рухомого майна, нехай це золото або срібло, виключаючи коштовні камені, або тварини і монети, або що-небудь інше, крім парадного одягу, рієно як і доводіє, вносити по 2 пфеніги з кожного фунта, а в подальші 4 роки — по 1 пфенігу з кожного фунта.
- Те ж саме йому належить робити і відносно оброблюваних угідь і виноградинок з таким розрахунком, щоб не вклучалися понесені на їх оброблення витрати. Ті самі суми він повинен внести зі своїх вимог, борг за якими він сподівається отримати.
- Хто має будинок, але не володіє рухомим майном вартістю 1 фунт, віддає 1 пфеніг. Хто не володіє рухомим майном вартістю 1 фунт, але займається торгівлею або ремеслом, віддає 1 пфеніг.
- Податок сплачується протягом 14 днів по настанні релігії (1 жовтня).
- В англійських міських церквах та в усіх сільських церквах встановлюється кофенг (кухоль для пожертвувань), у який кожний після того, як приніс присяги і після ретельного підрахунку вартості свого майна, кидає по совісті те, що він зобов'язаний сплатити відповідно до встановленого порядку.
- Ухилення від сплати карається відлученням від церкви. У кофенга три ключі: один — у священика, два — в особливі добросовісних прихожан.
- Складальники та інші довірні свідки зобов'язані доставити зібрані в селах гроші до святіх всіх святіх (1 листопада) в резиденцію єпископа.
- Після цього їх збирають далі в місяцях, визначених архієпископами і єпископами. Всім, хто платить сумлінно, відпускається претина грівів»

Слайд 44

Податки, стягнуті за згодою народу, не так послаблюють його мужність... Зауважте, що йдеться зараз не про гаманець, а про серце. Подать, стягнута за згодою народу або без неї, може бути однакова для гаманців, але не однакова її дія на дух народу...»

Френсіс Бекон

“Досліди або настанови моральні й політичні”

Слайд 45

Податок для надання підтримки державам хрестоносців (1188 р.)

- Тому, хто бере хрест, духовна він чи світська особа, за папським розпорядженням і через всемогутність Господа і святіх Петра й Павла відпускаються всі гріхи, в яких він покається.
- Ті ж, хто не бере участь в поході, як духовні, так і світські особи, зобов'язані платити десятину доходів поточного року з рухомості і всього майна в золоті, сріблі та іншій формі.
- Виключаються з цього в духовних осіб одяг, книги; в духовних і світських — коштовні камені; в лицарів — коні, зброя і одяг, призначені для особистого користування.
- Усі духовні особи, лицарі і слуги, які виступають у похід, одержують на свою користь десятину зі своїх земель і земель своїх людей, самі ж не платять нічого.
- Городяни і селяни, що взяли хрест без дозволу своїх панів, зобов'язані платити десятину...

Слайд 46

Оподаткування в Англії

- Головна форма прямого оподаткування - податок на рухоме майно: для селян 1/15 вартості майна, для міщан — 1/10 вартості. Оцінка майна здійснювалась на підставі клятви платника. Таким чином, суми платежів були фіксовані та сприймалися суспільством лояльно. Вони збиралися місцевими чиновниками та самими платниками.
- Податок на **мило** - Велика Британія не скасовувала податок на мило до 1835 року.
- Король Генрі I дозволяв лицарям **відмовлятися від обов'язку брати участь у війнах**, заплативши податок, що називався «щитові гроші». Спочатку податок не був високим, але згодом король Джон прийшов до влади та підняв ставку податку до 300%.
- **Гра у карти** оподатковувалася ще на початку XVI ст., але у 1710 році англійський уряд різко підняв податки на гру в карти та кости. Це призвело до широкого ухилення від сплати цього податку. Податок не був скасований до 1960 року.
- У 1660 році Англія запровадила податок на **камінні**. Цей податок призвів до того, що люди покривали каміні цеглою та ухилялися від його сплати. Податок скасували в 1689 році.
- У 1696 році Англія ввела податок на **вікна**, оподатковуючи будинки залежно від кількості вікон. Це призвело до того, що в багатьох будинках було дуже мало вікон, що спричинило проблеми зі здоров'ям. Зрештою податок відмінили у 1851 році.

Слайд 47

Розвиток податків у Франції

- Філіпп II (1285—1314 рр.) започаткував державну податкову систему.
- Доходи або майно населення обкладалися податками, що становили 1/25, 1/50, 1/100 їх частини.
- Зросли васальні платежі на користь короля.
- Жителі міст платили податок за військову службу.
- Вперше було введено посередній податок на сіль, пшеницю, вино.
- На початку XIV ст. з'явився подимний збір.
- За податковою реформою Карла VII (1422—1461 рр.) було введено щорічний поземельний податок — талію. Розміри його визначав король. Від сплати були звільнені духівництво і феодалі.

Слайд 48

Податкова система пізнього середньовіччя у Франції

- була однією з найбільш заплутаних в Європі.
- Розмаїття податків: талья (податок на майно), октуа (привратний збір), габельє (акциз), тощо.
- Система подвійного, а іноді і потрійного оподаткування одних і тих саме об'єктів.
- Податки вводилися без обмежень, попередніх економічних розрахунків та врахування наслідків.
- На вино встановлювалось 5 акцизів — на виробництво, на врожай, на продаж, на транспортування і просто на вино.

Слайд 49

Податки у Флоренції XIII ст.

- Промисловий податок
- Податок з обороту (податки у виробництві і торгівлі харчовими продуктами й предметами споживання).
- Вітринний податок для власників магазинів
- Податок за установку маркізи.
- Міські примусові позики.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке «аграрна цивілізація» та які її характеристики?
2. Які етапи розвитку середньовічного господарства?
3. Які характеристики етапів розвитку грошового обігу у середньовічній Європі?
4. З чого складалась пізньоримська монетна система?
5. Які характеристики варварського карбування монет?
6. В чому полягала грошова реформа Карла Великого?
7. Що таке флорин, цехін, гульден та Нобль?
8. Як розвивались монети грошового типу на території середньовічної Європи?
9. Що таке гротурнуа та які його характеристики?
10. Яким чином відбувалась трансформація гроута?
11. Що таке майсенські гроші?
12. Які основні характеристики середньовічного празького гроша?
13. Що таке гульденгрош та які його характеристики?
14. Як розвивалось середньовічне банківництво?
15. Якою є етимологія назви «банк»?
16. Які передумови розвитку банківництва у середньовічній Флоренції?
17. Які грошові розрахунки виконувались у середньовічній Італії?
18. Які операції здійснювали торговельно-банківські компанії в Італії?
19. Що таке коменда?
20. Які функції виконував побожний банк та за рахунок чого він існував?
21. Що таке ломбард та які операції він виконував у середньовіччі?
22. Як було організовано податкову систему Візантії?
23. Що таке аннона, «податок на повітря»?
24. Які податки передбачала податкова система держави Франків?
25. Чим характеризувались податки у період Хрестових походів?
26. Які були особливості оподаткування у середньовічній Англії?
27. Які були особливості оподаткування у середньовічній Франції?
28. Які були особливості оподаткування у середньовічній Флоренції?
29. Які були особливості оподаткування у середньовічній Німеччині?

Слайд 50

Податки у Німеччині
(кінця XII ст.)

- Збирання непрямих податків здійснювалося не державою, а відкупниками.
- Місто пропонувало свої 73 групи по податку з обороту до продажу на свого роду відкритих торгах і передавало кожну групу після формальної перевірки на добросовісність тому аботим, хто пропонував найвищу ціну.
- В Кельні було введено оподаткування кельнського пива в період між 1370 і 1513 рр.: місто стягує виробничий податок – пивний пфеніг зі споживача, який з 1414 р. платить бюргерський солодовий пфеніг та з пивовара-професіонала.
- Схитрувати, купуючи імпортне пиво, одночасно будучи торговцем і споживачем, не вдавалося: місто вимагало внесення імпортного мита, яке звичайно виявлялося вище за податок на міське пиво.
- На червоне пиво в 1471 р. ввели спеціальний акциз (Keuteakzise).

Тема 5. Формування грошово-фінансової системи Київської Русі

Питання до розгляду:

1. Вплив іноземних грошових систем на формування грошового обігу в Давньоруській державі.
2. Виникнення та еволюція гривні.
3. Зародження кредитно-банківських відносин у Київській Русі.
4. Податкова система Київської Русі.

Базові положення

Слайд 1

ФОРМУВАННЯ ГРОШОВО-ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Слайд 2

Питання до розгляду

- Вплив іноземних грошових систем на формування грошового обігу в Давньоруській державі.
- Виникнення та еволюція гривні.
- Зародження кредитно-банківських відносин у Київській Русі.
- Податкова система Київської Русі.

Слайд 3

Від натурального обміну до грошей

- Обмін тривалий час здійснювався за допомогою іноземних грошей.
- Частина обміну забезпечувалась натуральним обміном (бартером): шкури, зерно, хутро, віск та інші продукти
- Одна з основних монет обігу - **арабський дирхем**.

Слайд 4

Дирхем

- Срібна арабська монета, запроваджена наприкінці VII ст. (близько 692—696 рр.).
- Початкова вага дирхема — 3,9 г,
- Вартість — 1/10 динара.

Слайд 5

Візантійський солід – прототип майбутніх монет руських князів

- Соліди обслуговували лише міжнародну торгівлю

- Срібні міліарисії та мідні фоліси мали обіг на внутрішньому ринку Київської Русі

Слайд 6

Тмутараканське князівство

- На Кубані виникає Тмутараканське князівство, що підкорялося Київській Русі.
- З другої половини X ст. князівство починає випускати мідні й срібні імітації візантійських міліарисіїв

Слайд 7

Західноєвропейські гроші в Київській Русі

- Західноєвропейські денари почали потрапляти в Київську Русь в XI ст.
- Основні західноєвропейські монети: мідні пфеніги, англосаксонські пенні, угорські та чеські денарії.
- Ареал поширення західноєвропейських денарів: Північна та Північно-Східна Русь.

Слайд 8

Перші власні гроші Київської Русі

- Почали карбувати при дворі Володимира Святославовича (наприкінці X – початку XI ст.) і карбували 25–30 років:
 - златники
 - срібляники
- Перша емісія була здійснена 990 року з нагоди хрещення Русі та одруження князя з візантійською принцесою Анною.
- Через низьку якість металу, з якого карбували монети, та через недосконалість виробничої бази були виведені з обігу

Слайд 9

Назва «Гривня»

- Термін «**гривня**» вживався для позначення **вагової, грошово-вагової та грошово-лічильної** одиниць Київської Русі.
- **I версія:** термін «гривня» походить від назви прикраси — шийної гривни.
- **II версія:** гривнею називали голову худоби (гриву), що була еквівалентом вартості.
- Вперше гривня згадується у договорі Русі з Візантією IX ст.
- З кінця XI ст. гривня забезпечується **зливками срібла – монетними гривнями.**

Слайд 10

Гривня, куна, різана, векша / вівериця

- **Гривня:** за річне лоша ½ гривні; за вола - 1 гривню; за смердового коня - 2 гривні, за княжого коня (якщо він з плямою) 3 гривні;
- **куна:** за трирічного лошака 15 кун,
- **різана:** за теля 5 різан; за корову 40 різан; за кобилу 60 різан;
- **ногата:** за ягня 1 ногата, за барана 1 ногата.
- **1 гривна = 20 ногатам = 25 кунам = 50 різанам = 150 векшам (віверицям – від давньорус. «білка»).**

Слайд 11

Різана (рѣзана)

- Різана = 1/20 гривні існувала до XII ст..
- 1 різана = ½ срібного арабського дирхема,
- Дирхем — еквівалент шкірки куниці, а різана — частини шкірки.
- В IX ст. різана = 1/50 гривні,
- у XII ст. різана = куні

Різана із дирхема, (770–790 рр.)

Слайд 13

Період Золотої Орди

- Після завоювання Русі Золотою Ордою монгольські хани почали карбувати власні грошові одиниці:
 - монети — «**тенге**» (основа слова «деньги»);
 - зливки срібла - «**суми**» (зі срібла, зібраного на руських землях).
- Золотоординські монети були поширені у Середньому Подніпров'ї, степових районах Русі, а також у Криму.

Золота Орда. Монгольські хани. Срібло. XIII в

Срібний данг часів правління хана Токти

Слайд 15

Руська правда

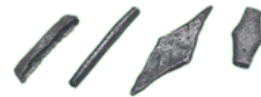
- Складена в Київській державі у XI—XII ст. на основі звичаєвого права, містить норми кримінального, спадкового, торгівельного і процесуального законодавства.

Слайд 12

«Безмонетний період»
(кінець XI — початок XIV ст.)

- Початок XII ст. монети замінили гривні — зливки срібла чи золота певної ваги та форми: **новгородська гривна-паличка** (човноподібна), **чернігівська гривня** (неправильної форми).
- У I половині XIV ст. на грошовому ринку західноукраїнських земель Галицько-Волинської держави поширюються монети іноземного карбування: польський денарій та празький грош.

Слайд 14

Кредитні відносини у Київській Русі

- У Київській Русі кредит існував нарівні з готівковими грошима.
- Відсотки: реза, рост, лихва, взвиття, присоп (позичка жито), настава (позичка меду).
- Види натурально-грошового кредитування:
 - **Надання речей у поклажу:** передача грошей та товарів на зберігання з отриманням відповідних відсотків.
 - **Надання грошей в куплю / гостьбу** для торгових оборотів.
- «**Руська правда**» - зведення законів, що формувало та регулювало систему майнових відносин, мало назву.

Слайд 16

Правила позики майна під відсотки
(«Руська правда» Ярослава Мудрого 1019 р)

- договір про віддачу майна з прибутку чи грошей із відсотків мав **укладатися при свідках** (послухах);
- якщо борг становив більше ніж 3 гривні і при укладенні договору **не було поставлено свідків**, а борг не повертався, **неправомірно було вимагати** його повернення;
- якщо свідки під присягою показували на користь позивача, то він міг стягувати борг згідно з умовами договору.
- торговець, що **ненавмисно втратив товар**, взятий у кредит, за необхідності міг отримати **відстрочку платежу**;
- торговець, що був винний у **розтраті чужого майна**, взятого в кредит «за своїм безумством», міг **позбутися свого майна**.

Слайд 17

3 види відсотків по кредитах

(«Руська правда» Ярослава Мудрого 1019 р)

- **Місячна реза** – дозволялось брати на невелику кількість днів.
- **Третій рез (50% річних до 1113 р.)** – при запозиченні капіталу на 1 рік зі скасуванням місячного відсотку й нарахуванням відсотків за кожні 1/3 року.
- **Річний рез** - у разі запозичення грошей більше, ніж на два роки, але ставка менше, ніж третій рез.
- Якщо кредитор устиг отримати **відсотки за три роки**, зобов'язання щодо повернення позики боржником вважалися **виконаними**
- У 1113 р. за князя Володимира діяльність резоїмців спричинила заворушення в Києві.
- Закон «Про Рези» **Володимира Мономаха** (1113 р.) обмежив розмір відсотка, що стягувався лихварями за грошовими позичками **не більше 20% річних**.

Слайд 19

Новгородсько-німецькі торговельно-грошові відносини

- Торгівля регулювалася торговими договорами: I торговий договір 1189 — 1199 рр., II торговий договір 1257 — 1263 рр.
- Німецькі купці влаштовували особливі **Німецькі торгові двори**, де вони могли дотримуватися своїх торгових звичаїв. Діяльність учасників двору регулювалося відповідними постановами, які затверджувало **Союзне ганзейське купецтво**.
- **Ганзейський союз** забороняв своїм членам давати попки русичам чи брати в них у борг (до початку XIV ст.)
- З метою подальшого запобігання неповернення новгородцями кредитів та підробки поставлених товарів в договорах між руськими областями та з іноземцями містилася умова: *«За поручника, за боржника не стояти, але видати їх по справе»*.

Слайд 21

Данина Князя Олега (?–912)

- Данина з **ільменських слов'ян, кривичей і мері**.
- У 883 р. данина з **древлян**: по чорній куниці з житла.
- У 884 р. данина з **дніпровських жителів півночі**, яка була меншою за данину хазарам. Хазарам платили по 2 шляги від рала, а тепер стали платити по 1 шлягу
- **Радимичі**, що жили на берегах річки Сожі, і без опору стали сплачувати данину київському князеві, щоб захистив їх від хазар.
- **Населення Новгород** зобов'язане щорічно платити князеві 300 гривень цільового збору на утримання найманої дружини для оборони північних кордонів.

Слайд 18

Псковська Судна грамота XII ст.

- Правила застави рухомого майна та грошових коштів,
- Правила надання у користування та застави нерухомого майна (землі, води, дворів).
- Правила ведення спеціальних записів, які кредитор мав офіційно вести,
- Правила випуску та обігу боргових розписок та векселів.

Слайд 20

Податкова система Київської Русі

- Данина (прямий податок) - основне джерело доходів князівської скарбниці.
- *«деякі платили хутрами з диму, або населеного житла, деякі по шлягу від рала»*.
- **Шляг** - іноземні арабські металеві монети
- *«Від рала»* – із плуга або сохи.
- Данину стягували **двома способами**:
- **повозом**, коли її привозили в Київ,
- **полюддям**, коли князі або князівські дружини самі їздили за нею.

Слайд 22

Непряме оподаткування**Торгівельне мито:**

- **Мить** - за провезення товарів через гірські застави
- **Перевізна** – за перевезення через річку
- **Вітальня** – за право мати склади
- **Торговельне** – за право влаштовувати ринки
- **Вага й міра** - за зважування й вимір товарів.

Судове мито (від 5 до 80 гривень)

- **«вир»** стягувалося за вбивство,
- **«продаж»** – штраф за інші злочини.
- Якщо вбивця зник, то виру платили жителі округу (верви), де було скоєне вбивство.

Питання для самоконтролю:

1. Чим характеризувався грошовий обіг періоду Київської Русі?
2. Що таке дирхем та які його характеристики?
3. Що таке солід та які його характеристики?
4. Яким чином обертались Західноєвропейські гроші у Київській Русі?
5. Які характеристики були властиві першим власним грошам Київської Русі?
6. Які версії походження терміну «гривня» існують?
7. Що таке куна, різана, ногата та векша?
8. За яких умов виник без монетний період в Київській Русі?
9. Чим характеризувався монетний обіг періоду Золотої Орди?
10. Як розвивались кредитні відносини у Київській Русі?
11. Що таке Руська правда та які відносини вона регулювала?
12. Які види відсотків по кредитах нараховувались в Київській Русі?
13. Що передбачала Псковська судна грамота?
14. В чому полягали особливості новгородсько-німецьких торговельно-грошових відносин?
15. Як була організована податкова систем в Київській Русі?
16. Що таке данина та як вона встановлювалась та сплачувалась?
17. Якою була система непрямого оподаткування в Київській Русі?

Тема 6. Особливості грошей та фінансів у період існування Польсько-Литовської держави

Питання до розгляду:

1. Основні риси грошового обігу в Україні у XIV – I половині XVII ст.
2. Розвиток кредитних операцій на території Речі Посполитої.
3. Податки Польсько – Литовської держави.

Базові положення:**Слайд 1**

ГРОШІ ТА ФІНАНСИ У ПЕРІОД ПОЛЬСЬКО- ЛИТОВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Люблінська унія, Ян Матейко

Слайд 2

Питання до розгляду

- Основні риси грошового обігу в Україні у XIV – I половині XVII ст.
- Розвиток кредитних операцій на території Речі Посполитої.
- Податки Польсько – Литовської держави.

Слайд 3

Слайд 4

Політико-історичний аспект

- Господарство України на початку XVI ст. розвивалося в умовах **недержавності**.
- Українські землі належали **Великому князівству Литовському, Польському і Угорському королівствам, Молдавському князівству**.
- Внаслідок об'єднання Великого князівства Литовського і Польського королівства (Люблінська унія 1569 р.) **утворилася держава — Річ Посполита**.
- Чернігово-Сіверські землі**, що в 1503 р. належали Московській державі, у 1618 р. були приєднані до Речі Посполитої.

Слайд 5

Українські землі у складі Речі Посполитої (I пол. XVII ст.)

Воєводства	Площа, тис. км	Населення, тис. осіб	Кількість поселень
Руське і Волянське	64,4	1140	3910
Волинське	42,6	650	2200
Подільське	24,1	280	760
Брацлавське	26,7	550	500
Київське і Чернігівське	153,7	1750	3900

Слайд 6

Галицькі срібні монети

- 1351-1382 рр. у Львові карбувалися мідні денарії
- 1337-1403 рр. у Львові карбувалися срібні грошики для Галицького королівства за часів правління польських королів Казимира III, Людовика Угорського, Владислава Опольчика та Володислава Ягайла.
- 1 гріш = 41 денарій = ½ празького гроша.
- 1414–1415 років - "загальноновживані гроші" ("grossi usuali"), "гроші руської лічби (grossi numeri Ruthenialis), "монети, що курсують у Руській землі" (moneta in terra Russie).

Слайд 7

Краківська гривня

- Краківська гривня ділилася на 4 лічильні вярдунок (1 вярдунок=12 грошей) і 24 лічильних шкойці (1 шкойц=2 гроша).
- Польща карбувала два основні номінали
 - 1 квартники = 1/4 шкойця = 1/2 гроша
 - 1 денарії = 1/8 гроша.

Квартник Казимира III

Краківський грош

Слайд 8

Перші «грошові монети» I пол. XIV ст.

- Празькі гроші Вацлава II (1300–1305 рр.)
- Празькі гроші Яна Люксембурзького (1310–1346 рр.).
- 1320 р. володимирський князь Андрій знижує норму сплати для краківських купців з 3 до 1 гроша.
- На Правобережній Україні празький гріш починає використовуватися як лічильна одиниця та розрахункова монета.

Слайд 9

Централізація Литовсько-Руської держави за великого князя Вітовта (1392–1430 рр.)

- Лічильні грошові одиниці: литовський рубль та копа,
- Розмінні номіналами: гріш і денарій ("pfennig").
- З II десятиліття XV ст. 1 литовський рубль = 100 грошей = 1000 пенязів (денаріїв).
- Грошово-лічильна одиниця **копа** (лат. – sexagena) = 60 грошам (для Чехії була еквівалентом гривні).

Слайд 10

Литовські монети

Півгрош (Polgrosz) – 1559 р. - срібло (0,375) - вага: 1,25 г монетний двір м. Вільно

Дводенарій (2 Denar) - 1570 - срібло - Вага 0,6 г - великий князь Литовський та король польський Сигізмунд II Август (1520-1572 рр.)

Слайд 11

Грошова реформа в Польщі (1526–1528 рр.)

- Ціль реформи: перехід до більш сучасної, прогресивної системи лічби та уніфікація різноманітних грошових систем, які існували на землях, підвладних Сигізмунду I.
- Вводиться **злотова грошова система**, але номінали, виражені в польських злотах, ще не карбуються.
- Термін "**Злотий**" виник в XV ст., коли золоті дукати та флорини, постійно збільшуючи свою вартість до 30 грошів в срібній монеті.
- **Злотий – лічильний еквівалент 30 грошів** - основа польської національної грошової системи за реформою 1526–1528 рр.
- Разом із злотим у монетній лічбі використовується "**гривня лічби краківської**".

Слайд 12

Злотова грошова система

- До 1564 р. було випущено реальний срібний злотий (польський еквівалент таляра).
- Монетами золотої системи: 6 грошів, 3 гроші, гріш, напівгріш, солід = 1/3 гроша, денарій = 1/8 гроша.
- Монети Великого князівства Литовського продовжують карбуватися за **власною стопою** з основною лічильною одиницею копа.
- Після Люблінської унії 1569 р. польська і литовська грошові системи було уніфіковано.
- Литовські і польські монети карбуються за **однаковою стопою** визначених типів і номіналів.

Слайд 13

Монетна в українських землях

- Солід - **шеляг** (латинське "солід" – польське "шеляг"),
- Гріш – **осьмак** (бо дорівнювали колись 8 литовським денаріям).
- 1,5 гроша – **півторак**, чех (з 1614 р.) - найбільш вживаним номіналом в Україні в XVII ст.
- 3 гроші = **шаг** (походження назви не з'ясовано),
- 6 грошів – **шостак**.
- 1/4 таляра (великі срібні монети 1608 р.) – **орт**, урт, вурт.
- **Таляр** (талюр) – популярна монета в Україні:

1580 р.	1 таляр = 35 грошів,
1631–1640 рр.	1 таляр = 90 грошів,
1671–1700 рр.	1 таляр = 180–200 грошів.

Слайд 14

Кредитні операції на території Речі Посполитої

- Наймасовішими були: **короткостроковий споживчий кредит і комерційний кредит** на великі суми.
- В XVIII ст. позики до 100 золотих становили абсолютну більшість кредитних операцій у Тернополі (71 %), Рогатині (62 %), Тербовлі (59 %).
- У Руському воеводстві зафіксовано чимало випадків заборгованості магістратів Тербовлі, Рогатина, Снятина, які за борги розпачувалися громадськими землями, сіножатями, поступалися вільностями.
- Комерційний кредит брали для купівлі великих партій товару.

Слайд 15

Поширення лихварства

- Охоплювало **різні верстви населення**: купців, орендарів, корчмарів, старостів, вїтїв.
- Найбільше лихварів було серед **вірменських та єврейських купців**, які спеціалізувалися в цїй галузі.
- В Галичині своєрїдними банківськими організаціями були **єврейські мїські громади - кагали**.
- **Позиковий відсоток**: від 8 до 20 % на рік, на короткострокові періоди — 50—100 %, у т.ч. у натуральній формі (передача землі та ін.).
- В ролі **кредитних контор** могли виступати католицькі костели й монастирї, православні братства.
- **Великі позики** надавалися магнатам, шляхті, купцям і козакам, королям.

Слайд 16

Податки Польсько-Литовської держави: політичне підґрунтя

- У XVI ст. в Україні розповсюджується Магдебурзьке право, яке стає визначальним у податковому та митному регулюванні.
- **Магдебурзьке право** - це письмовий королївський дозвіл на місцеве самоврядування, куплене мїстянами окремих мїст і мїстечок, або дароване жителям окремих мїст за особливі заслуги перед короною.
- **Мїський голова мав право** встановлювати розміри податків та мита, відмінити їх чи звільнити від них окремих громадян, розглядав усі майново-боргові спори і виносив за ними рішення.
- Мїське населення було особисто вільним. Ковалі, гончарі, ювелїри, крамарі об'єднувалися в окремі цехи і сплачували фіксовані податки колективно.

Слайд 17

Податки мїстян

- Шос = 2 гроша з кожної гривні вартості рухомого майна мїстянина.
- Єдиним **непрямим податком** був **акциз на алкогольні напої**.
- Сейми встановлювали спеціальні **додаткові мита** залежно від структури товарного обїгу мїста.
- В 1563 р. був створений **державний скарб**, джерелом якого став постійний податок — **кварта** як ¼ частина доходів від королївських маєтків і мита, що йшов на утримання найманого (кварцяного) вїйська

Слайд 18

Реформа податкової системи Речї Посполитої (1629 р.)

- Замість **ланового і шоса** введено **подимне**: податок з будинків у розмірі від 1/2 до 3 польських золотих.
- Ремїсники з 1632 р. платили окремий податок.
- Мїське населення сплачувало податок зі всього майна (рухомого і нерухомого = 4 % від вартості)
- Зберїгалася стація на утримання вїйська.
- Встановлено державні торгові мита: в 1629 р. за вивїз товарів — **евекта** в розмірі 2—4% їх вартості, в 1643 р. — за ввїз товарів — **індукта** в розмірі 4 % вартості товарів.

Слайд 19

Фільваркова система сїльського господарства

- Починаючи з XV ст. в українських землях створювалася фільваркова система сїльського господарства, при якїй землі феодала оброблялись залежними селянами.
- Праця селян у фільварку означала обов'язок орати, сіяти, боронувати, косити сіно, гатити греблі власними знаряддями виробництва.
- **Норми панщини**:
у XV ст. панщина **14 днів на рік** з 1 лану, у мазовецькому воєводстві **1 день на тиждень** з 1 лану.
у II половині XVI ст. **2 дні на тиждень** з 1 лану.

Слайд 20

Система відкупних та натуральні податки

- У I пол. XV ст. селяни мали змогу переходити з одного мїсця на інше.
- Селяни могли порівняно легко покинути приватновласницькі землі, сплативши їх господарю **відкупне в натуральному виді чи грїшми**.
- На Київщині, Чернігівщині, північнозахідній Волині натуральні податки стягували переважно **медом, воском, хутром та іншими продуктами, зерном і сіном** (т. з. «дякло»), великою рогатою худобою, **вівцями, курми тощо**.
- Наприкінці XV ст. **натуральні податки селян повністю замінюються грошовими**

Слайд 21

Звільнення від податків

- При переведенні селян **на військову службу** їх звільняли від усіх податків.
- Звалися такі селяни «**слугами**» і розподілялися за родами військової служби: слуги панцирні, слуги замкові, слуги орденські.
- У 1453 р. панська шляхта прийняла постанову, у відповідності з якою **селянин мав право виходу від свого феодала тільки на Різдво**, сплативши йому велику суму грошей, міру пшениці, дві комори вівса, віз сіна та дров.

Слайд 22

Обмеження пересування

- Привілеєм 1447 р. великого князя Казимира **заборонено перехід приватновласницьких селян** до господарських маєтків.
- У 1496р. сейм встановив, що **«не більше ніж один селянин на рік** матиме можливість відповідно до права і справедливості перейти з одного селища в інше»
- Законами 1501-1543 рр. селянам **взагалі був заборонений перехід без дозволу пана.**

Слайд 23

Загальнодержавний щорічний податок

- **На Київщині і Галичині** він звався «**подимщина**» (одиницею обкладання був «дим» – будинок).
- **На Чернігівщині** адміністрація Великого Князівства Литовського збирала «**поголовщину**» (з «диму»).
- **На Волині** цей податок називали «**воловщина**», оскільки одиницею обкладення була ділянка землі, яку можна було зорати воловою упряжкою.
- Для загальнодержавного грошового податку з XV ст. у Литві та Польщі існував загальний термін – «**серебщина**» (сплата податків срібною монетою).
- У **Польському королівстві – ланове** (XVI ст. 12-30 грошів з лану, а для безземельних селян – 20-30 грошів з господаря сім'ї).

Слайд 24

Повинності на користь держави

- Будівництво та ремонт замків і дворів польського короля і великого князя,
- Спорудження мостів,
- Зведення греблі,
- Прокладання шляхів,
- «**Стація**» - грошове забезпечення князю і його двору при переїздах.

Слайд 25

«Устава на волоки»

(1557 р. князь Сигізмунд II Август)

- Закон про **проведення волочної поміри** - передбачав поділ усіх земель великокнязівського двору, селянських земель і пустищ на однакові земельні ділянки – волоки (23,5 га=33 морги).
- **Волока** – одиниця землі, з якої селяни повинні були виконувати всі феодалні повинності.
- Селяни, які отримали **тяглову волоку**, не мали права розпоряджатися одержаною землею і залишати свою ділянку без згоди на те управителя маєтку.
- Для обробітку однієї **волоки у фільварку** залучалися селяни 8 тяглових волок з відробітком 2 панщинних днів на тиждень (незабаром до 4-5 днів на тиждень).

Питання для самоконтролю:

1. Які політико-історичні передумови було створено для розвитку грошово-фінансової системи у польсько-литовській державі?
2. Які види галицьких срібних монет існували та які були їх характеристики?
3. Що таке краківська гривня та які її характеристики?

4. Які характеристики були властиві першим «грошовим монетам»?
5. Які особливості розвитку грошового обігу під час централізації влади у Литовсько-Руській державі?
6. В чому полягала грошова реформа в Польщі 1526-1528 рр.?
7. Що таке злотова грошова система?
8. Які види монет були в обігу на українських землях в період Речі Посполитої?
9. Які види кредитних операцій виконувались в період Речі Посполитої?
10. Які характеристики лихварства були в період Речі Посполитої?
11. З яких податків складалась податкова система Польсько-литовської держави?
12. В чому полягала податкова реформа в Речі Посполитій 1629 р.?
13. Що таке фільваркова система сільського господарства?
14. Що таке система відкупних?
15. В чому полягала сутність «Устави про волоки» 1557 р.?

Тема 7. Грошове господарство та фінанси козацько-гетьманської доби

Питання до розгляду:

1. Грошовий обіг в українському козацтві.
2. Банківські інституції в Західній Україні
3. Українська фіскальна система в добу Гетьманщини (II половина XVII ст. – початок XVIII ст.).

Базові положення:

Слайд 1

ГРОШОВЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ФІНАНСИ КОЗАЦЬКО- ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДОБИ

Слайд 2

Питання до розгляду

- Грошовий обіг в українському козацтві.
- Банківські інституції в Західній Україні.
- Українська фіскальна система в добу Гетьманщини (II пол. XVII – поч. XVIII ст.).

Слайд 3

Історично-політичний аспект

- **Козацько-гетьманська доба** починаючи з 1551-1554 рр. до знищення Катериною II Запорозької Січі на початку червня 1775 р.
- **Переяславська рада** і підписання в 1654 р. **Березневих статей** стали початком російської експансії на українські землі, яка охоплювала всі сфери господарського й культурного життя.
- Козацька доба ввбрала й **Гетьманщину**, яка тривала 114 років — від середини XVII ст. до **1764 р.**, коли Україну було **позбавлено автономії**.
- У **1796 р.** на території колишньої Гетьманщини Росія утворила **Малоросійську губернію**.

Слайд 4

Грошовий обіг
в українському козацтві

- Домінування на грошовому ринку польських і литовських номіналів.
- Для великих фінансових операцій використовували **червоні злоті** (голландські, угорські та італійські дукати).
- Срібні монети – **талери** (голландські **левендальдери** – левкові талари, левки або левки).

Слайд 5

Турецькі та кримські монети

- Леви – у 30—70-х роках XVIII ст. турецькі піастри, які внаслідок жвавої торгівлі українських козаків із південними народами потрапляли на Запорозьку Січ.
- 1 лев = 60 російських копійок або вдвічі більшій кількості турецьких чи кримських монет — башликів або акче.
- Знаходились також в обігу: срібні пари, півторагрошовики (чехи), орти, шеляги, шостаки.

Слайд 6

Російські гроші у XIII–XIV ст.

- У Східній Європі для злитків срібла починає застосовуватися термін “рубль” (від дієслова “рубить”, зі зменшенням, поділом гривні-зливка)

Слайд 7

Грошова реформа царя Олексія
Михайлович (1629—1676 рр.)

- I етап (1654 р. до 1663 р.): введення в обіг неповноцінних срібних рублів, півполтин, мідних полтин, алтинів (3 копійки) і грошів (2 копійки).
- **Срібна монета**, на якій був напис «рубль», за масою відповідала 64 срібним копійкам, які не вилучалися з обігу, але за номінальною вартістю ділилася на 100 копійок.
- **Мідна полтина** за номінальною вартістю коштувала більше, ніж срібна.
- **Срібні півполтини** карбувалися на секторах, розрублених на чотири частини **талерів**.

Слайд 8

Особливості застосування
нових та старих монет

- Податкові платежі повинні були проводитися лише старою **повноваговою срібною монетою**.
- **Нові мідні** могли бути в обігу лише в **європейській частині Росії**, а в Сибіру будь-які платежі мали здійснюватися за допомогою нових або старих срібних монет.
- Обіг і використання нових грошей регламентувалися царською грамотою, яка встановлювала **примусовий курс і кару за відмову приймання**.

Слайд 9

Ефимки 1655 р.

- у 1655 р. в обігу з'являються «ефимки з ознакою» - західноєвропейські талери, на яких двома штемпелями наносили кругле зображення копійки та напис «1655», що означав рік випуску.
- **Встановлювався офіційний курс нової монети на рівні 64 копійки** (відповідно реальної вартості).
- Ефимки поряд із пів-полтинами перебували в обігу до 1659 р., коли були викуплені в населення за мідні копійки.

Слайд 10

Гетьманство Петра Дорошенка (1665-1676)

- У 1665 р. гетьман Правобережжя Петро Дорошенко карбував монети у Валахії (область у Південній Румунії між Дунаєм і Карпатами) та с. Лисянка (нині Черкаська обл.).
- У Валахії гетьман наслідував турецькі й татарські монети, а в Лисянці — польські чехи, шеляги і шостаки з польським гербом та іменем короля Яна Казимира.
- Останній монетний двір було організовано між 1659 і 1672 рр., а виготовлення монет тривало до 1674 р.

Слайд 11

Гетьманство Івана Самойловича (1672— 1687 рр.)

- Перебуваючи під впливом Москви, домовляється з московським царем Олексієм Михайловичем, що нові гроші (чехи або півтораки) карбуватимуться за зразком польських, тобто ідентичних маси й розміру, тільки польський герб належало замінити на царський, а ім'я короля — на ім'я царя латиною.
- Карбувати нову монету було доручено Янові Гранковському, який працював на Львівському монетному дворі, а потім виготовляв гроші для Петра Дорошенка.
- Гроші мали виготовлятися в Путивлі, але помер цар і підготовку було припинено.

Слайд 12

Спроби друку грошей Самойловича

- У 1676 р. І. Самойлович поставив це питання перед новим російським царем Федором Олексійовичем. Цар призначив воєводу Федора Хрушова керувати друком, але між ним і гетьманом виникли непорозуміння, які так і не дозволили почати карбування монет за царя Федора Олексійовича.
- У 1686 р. Самойлович починає карбувати чехи в Севську (нині — Орловська область РФ) з низькопробного металу, в якому було більше міді, ніж срібла, задля покриття видатків на війну з Кримом.
- Севські чехи популярними не стали, і московський уряд у вересні 1687 р. був змушений відмовитися від їхнього випуску.

Припинити обіг іноземної монети на території України (польських грошей (осьмаків), півторагрошовиків (чехів) і тригрошовиків (шагів)) НЕ ВДАЛОСЬ.

Слайд 13

Грошова реформа Петра I 1698 - 1718 рр.

- **Мета:** створення грошової системи з великою кількістю номіналів, уніфікація грошових одиниць, збільшення доходів казни,
- 1700 р. нові мідні монети: денга, полушка та півполушки ($\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ і $\frac{1}{8}$ копійки).
- 1701 р. нові срібні полтини, півполтин, гривеників (гривень) (10 копійок, і десять денег (півгривні), тобто 5 копійок), золотий червінець (3,44 г як західноєвропейський дукат), подвійний червінець.
- 1704 р., срібний рубль масою 28 г і $\frac{1}{100}$ рубля (мідну копійку), мідні полтини (3 копійки)
- У 1718 р. припинили карбувати срібні копійки і почали випускати нові золоті монети 4,04 г з текстом — 2 рублі.
- У наступні роки з'явилися нові номінали: мідні 5, срібні 15 і 20 копійок, золоті імперіали (11,61 г золота) і напівімперіали, що становили 10 і 5 рублів відповідно.

Слайд 14

Банківські інституції в Західній Україні

- Селяни в разі війни, епідемії, масової загибелі худоби могли отримати кредит у поміщиків.
- Позики видавалися в грошовій або в натуральній формі (зерном і сіном) і йшли на сплату податків чи інших заборгованостей.
- Поміщики вели реєстр селянських боргів.
- На допомогу боржникам могли організувати громаду.

Слайд 15

Сільська грошова позичкова каса

- **Джерело грошових коштів:** внески поміщика під заснування, офіровані окремими благочинниками, позичені від багатих селян.
- **Ціль позики:** кредитування селян, які постраждали від стихійного лиха, на навчання якомусь ремеслу; на відкриття ремісничої майстерні, торговельного закладу, купівлю худоби й додаткових наділів землі.
- **Вартість позики:** від 0% до 3,3 % за кредит, узятий на споживання, та 6,6 %, якщо позичені кошти йшли на виробничі цілі.
- **Забезпечення позики:** майбутній урожай та худоба господаря мали вдвічі перевищувати суму кредиту, поручництво двох господарів.
- **Термін позики:** середньострокові (1—3 роки).

Слайд 16

Сільська натуральна позичкова каса

- **Форма кредиту:** зерно.
- **Джерело коштів:** позики поміщиків, обов'язкові внески селян і позичкових відсотків, що становили 12,5 % і сплачувалися також у зерні.
- **Вартість позики:** залежав від соціального стану кредитора. Найнижчі відсотки брали духовні особи й церковні установи, трохи більший — шляхта, а євреї та лихварі — 40–60 %.
- Широко практикувалося **стягнення відсотків у формі відробітків, експлуатації закладених земель чи продуктами сільського господарства.**

Слайд 17

Варшава - центром приватного банківництва в Польщі XVIII ст.

- У Варшаві найбільша кількість приватних банків.
 - Приватні банки створювалися у Кракові, Познані, Любліні.
- Основні банківські операції:**
- залучення вклади під 6—10 %;
 - взяття на зберігання кошти, якими банк міг розпоряджатися;
 - надання кредитів купцям і промисловцям, королю й містам.
- Польські банкіри зберігали вклади в іноземних банках (наприклад, голландських), отримували перекази з-за кордону, відігравали роль посередників у залученні державних позик.

Слайд 18

Єврейське банківництво

- Кагальні банками, які об'єднували всіх членів кагалу.
- У таких установах розміщували свої гроші світські й духовні магнати, отримуючи за це 7-10%.
- Ці вклади забезпечувалися рухомим і нерухомим майном кагалу та всіх його членів.
- Залучені кошти використовувалися для фінансування торгівлі та забезпечених нерухомістю позичок шляхті й городянам.

Слайд 19

Львівські побожні банки

- в XVII ст. львівський медик і купець Павло Кампіан заповів 1000 польських злотих на утворення при латинській катедрі побожного банку.
- Виконавці заповіту мали позичати бідним мешканцям Львова гроші під заставу вартісного майна на термін до 1 року без жодних процентів.
- Для переховування предметів застави та грошей відводилася каплиця, де мало бути поховане тіло П. Кампіана.
- Син Мартин Кампіан (львівський бургомістр) продовжував справу батька і збирав капітал для майбутнього банку.

Слайд 20

Побожний банк Яна Тарновського

- Архієпископ Львова Ян Тарновський 12 листопада 1665 р. ухвалив статут побожного банку з капіталом 7000 польських злотих.
- Згідно з засновницьким актом гроші можна було позичати лише бідним християнам.
- Якщо позика не перевищувала 50 злотих, то вона була безпроцентною, а за сумою кредиту 100 злотих стягувалося 4%.
- Доходи банку мали розподілятися між бідними дівчатами та вдовами.
- Помираючи, архієпископ Я. Тарновський, залишив банкові 2000 польських злотих.
- Фактичним управителем цієї установи було братство Милосердя при львівській катедрі.

Слайд 21

Фіскальна система в добу Гетьманщини

- Стація - головний державний податок для посполитих, міщан.
- Стація збирається у натуральній та/або грошовій формі.
- Одиниця оподаткування - робоча худоба або плуг.
- Середній розмір стації на гетьмана, яку сплачували посполиті, що мали робочу худобу, 1 – 2 золотих.
- Разом із місячним збором на утримання найманого війська (0,2 – 0,25 золотого), середній розмір податку дорівнював 4 – 5 золотих.
- Села, які були підпорядковані магістратам та ратушам, крім сплати стації на гетьмана, давали кошти і на утримання міської адміністрації.

Слайд 22

Податки з промислів

- Найбільш поширені промисли: винокуріння, виробництво меду, борошномельний.
- На півночі - дьогтьовий та поташний промисли
- На півдні - селітряний промисел, вирощування тютюну (частково на території Чернігівського та Ніжинського полків).
- **Натуральні збори з промислів:**
1/10 прибутку (тютюнова, медова, дьогтьова десятини)
1/3–2/3 прибутків з селянських млинів.
- **Фіксовані грошові збори з промислів:**
з виробництва горілки – показанщина,
із мельників – покабанщина та поколющина,
з пивоварів – скапщина.
- **Орендні збори** поширювалися лише на посполитих, які займалися шинкуванням горілкою.

Слайд 23

Утримання війська

- підводна повинність, утримання на постю найманого війська, ремонтно-будівельні роботи поширювалися на всі категорії сільського населення,
- утримання артилерії чи військової музики залучалися лише окремі села.

Слайд 24

Оподаткування міського населення

- Більшість державних податків (стація, орендні збори, показанщина, скапщина, військова мірочка, покабанщина, поколющина, медова, дьогтьова десятини тощо) були поширені як на міщан, так і на посполитих.
- **Орні міщани** – головні платники натуральної та грошової стації, платники додаткових податків до військового та полкових скарбів.
- **Промислові міщани** сплачували податки з промислів,
- **Дрібні торгівці** сплачували ярмаркові та торговельні збори.
- **Купці, які займалися закордонною торгівлею**, сплачували лише ввізне і вивізне мита (індукту та евекту) приблизно 2 % від вартості товарів.
- **Цехові ремісники**, замість сплати податків, найчастіше виконували державні повинності за своєю спеціальністю.

Питання для самоконтролю:

1. В чому полягали політичні передумови розвитку грошово-фінансової системи на території України в період козацтва та гетьманської доби?
2. Які були особливості грошового обігу в українському козацтві?
3. Яким чином в обігу знаходились турецькі та кримські монети?
4. Якими були російські гроші у XIII- XIV ст.
5. В чому полягала грошова реформа російського царя Олексія Михайловича?
6. Які були особливості застосування нових та старих монет періоду 1654-1663 рр.
7. Що таке Єфімок 1655 р.?
8. Яким чином вплинуло гетьманство Петра Дорошенка на розвиток грошової системи України?
9. Яким чином вплинуло гетьманство Івана Самойловича на розвиток грошової системи України?
10. В чому полягала грошова реформа Петра I?
11. Яким чином діяли банківські інституції в Західній Україні?
12. Які були засади функціонування сільських грошових позичкових кас?

13. Що таке сільська натуральна позичкова каса?
14. Чим характеризувався розвиток банківництва у Варшаві XVIII ст.?
15. Що таке кагальні банки у XVIII ст.?
16. Які джерела фінансових ресурсів та напрями їх використання характерні були для львівських побожних банків?
17. Яким чином здійснювалось оподаткування в добу Гетьманщини?
18. Які особливості були в оподаткуванні міського населення на території України у XVIII ст.?

Тема 8 Грошова та фінансова система України у складі Російської імперії

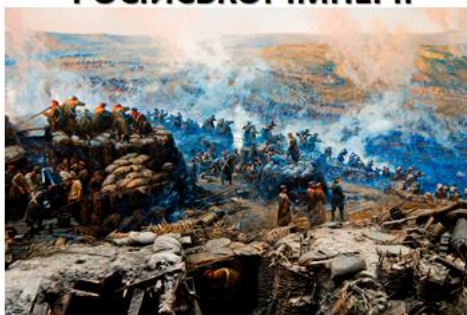
Питання до розгляду:

1. Грошове господарство на території українських земель у складі Російської імперії.
2. Становлення банківської системи Російської імперії.
3. Податкова система на українських землях у складі Російської імперії.
4. Зародження страхування в Російській імперії.

Базові положення:

Слайд 1

ГРОШОВА ТА ФІНАНСОВА СИСТЕМИ УКРАЇНИ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Слайд 2

Питання до розгляду

- Грошове господарство на території українських земель у складі Російської імперії.
- Становлення банківської системи Російської імперії.
- Податкова система на українських землях у складі Російської імперії.
- Зародження страхування в Російській імперії.

Слайд 3

Слайд 4

Слайд 5

Гроші епохи Катерини II

Слайд 6

Додаткові монети епохи Катерини II

- Пробні
- Сибірські
- Для Молдови
- Таврійські
- Жетони (Модуль червонця "Мет"ю Боултона, 1762 "В память коронации Императрицы Екатерины II")
- Курляндські (дукат, талер)

Слайд 7

Срібні гроші періоду Павла I

- Із срібного рубля зникли портрети. Їх заступив девіз лицарів тамплієрів: "Не нам, не нам, а імені твоєму" (1799 р.)

Слайд 8

Гроші періоду Павла I

	Золоті монети: 5 рублів, 1 червонець		Пробні: 1 рубль 1 ґфімок
	Срібні монети: 1 рубль Полтина Полуполтинник 10 копійок 5 копійок		Для князівства Йєвер: Ein reichsthaler Ein halber reichsthaler
	Мідні монети: 2 копійки 1 копійка Деньга Полушка		Жетон 1796 "В память коронации Императора Павла I"

Слайд 9

Подальший розвиток монетної справи

- За Олександра I – на лицевому боці з'явився **зміненний герб Росії**: на плечі орла накинуто ланцюг ордена Андрія Первозваного.
- Від 1812 р. на монетах почали **вказувати масу**.
- За царювання Миколи I в Російській імперії розпочали карбувати **монети із платини**.
- У 1828–1845 рр. було випущено в обіг **платинові монети вартістю 3, 6 і 12 рублів**.

Слайд 10

Перші паперові гроші Росії

Асигнації Катерини II. 1769 р.

Слайд 11

Грошова реформа 1839 р.

- **Маніфест 1839 р. «Про облаштування грошової системи»** проголосив «срібну монету російського карбування... головною платіжною монетою, а срібний рубль головною мірою (монетною одиницею) грошей, що перебувають в обігу в державі...».
- Введено **срібний монометалізм** (1843-1852 р.), коли один із металів (срібло або золото) слугує основою грошового обігу.
- З 1839 до 1848 р. карбували **важку мідну монету** (на 16 рублів з пуду міді), призначену **для забезпечення стійкості паперового рубля**.
- На серії важких мідних монет від 1/4 копійки до 3 копійок у позначення номіналу було включене слово «серебро».

Слайд 12

Фонд грошового обігу на території України до середини XIX ст.

- З міді карбувалися монети в полушку (1/4 копійки), деньгу (1/2 копійки), в 1, 2, 3 і 5 копійок.
- У білоні — 5, 10, 15, 20 копійок.
- У сріблі — 25, 50 копійок і рубль.
- У золоті в XIX — на початку XX ст. — 3, 5, 10, 15 і 25 рублів.

Слайд 13

Паперові гроші Російської імперії

Асигнація 5 рублів 1821 р.

Асигнація 200 рублів 1819 р.

Слайд 14

Державний кредитний білет, 1857 р.

Слайд 15

Основні емітенти монет в Росії

- З 1876 р. єдиним центром карбування монет у Російській імперії став Петербурзький двір.
- З 1861 р. царський уряд часто розміщував замовлення на карбування монет за кордоном. Так, у Парижі та Страсбур-зі карбували білонні монети вартістю 10, 15 і 20 копійок.
- У 1896 р. Паризький монетний двір карбував срібну монету вартістю 25, 50 копійок і рубль.
- В 1897— 1899 рр. у Брюсселі й Парижі карбували полтинник і рубль (всі 900-ї проби).

Слайд 16

Реформа С. Вітте 1895—1897 рр.

- Запроваджено золотий монометалізм.
- Встановлено вільний обмін кредитних білетів (випуск їх було обмежено) на золоту монету з розрахунку один до одного.
- Зменшено золотий вміст рубля на третину (імперіал дорівнював тепер 15 рублям).

Слайд 17

Грошовий обіг в Росії у 1897-1914 рр.

- В Росії не було банкнотного обігу, а був обіг **золотих сертифікатів**.
- Держбанк фактично майже ніколи повністю не використовував емісійного права.
- Банкноти, що були в обігу, за винятком 1906-1907 рр., покривалися золотим фондом більше ніж на 100 %.
- Тільки за ці два роки під впливом російсько-японської війни, а особливо в результаті революції, уряд змушений був збільшити кількість банкнот в обігу, і золоте покриття впало нижче 100 %.

Слайд 18

Гроші Західної України

- Землі Галичини, Буковини та Закарпаття до листопада 1918 р. перебували в складі Австрійської (з 1868 р. — Австро-Угорської) імперії.
- До перетворення монархії Габсбургів на дуалістичну, в обігу були в основному австрійські монети:
 - **мідні крейцери** (1 срібний талер = 90 крейцерам), які карбували до 1891 р.,
 - **срібні союзні талери,**
 - **срібні і золоті флорини.**

Слайд 19

Від талера до крони

- 1892 р. після проведення грошової реформи в Австро-Угорщині система грошового обігу цілком «зав'язана» на **кроні**.
- Випускали срібні монети в 1, 2 і 5 крон, а також у 10 і 20 крон у золоті для Австрії і Угорщини окремо і мали написи австрійським діалектом німецької мови і угорською мовою.

Слайд 20

Західноукраїнські землі до I Світової війни

- Закарпаття входило до угорської частини імперії, Галичина й Буковина — до австрійської.
- Розмінною монетою були **гелери** (карбувалися з мідно-нікелевого сплаву).
- З початком Першої світової війни на території Австро-Угорщини **руйнується система обміну асигнацій на золото та срібло**.

Слайд 21

Становлення банківської системи Російської імперії

- У 1817 р. виникла Рада державних кредитних установ.
- Замість облікових контор було створено при Асигнаційному банку **Державний комерційний банк для розширення кредиту промисловості й торгівлі**.
- Відділи банку працювали в більшості великих міст імперії: Одесі, Києві, Харкові та ін.
- Банк здійснював операції приймання вкладів на зберігання, вкладів з відсотків (платив закладами 5 %, а потім 4 %), видання позик під заставу товарів і облік векселів.
- Комерційний банк кредитував торгівлю і частково промисловість (особливо його Єкатеринбурзька контора).
- Промисловість кредитували й інші кредитні установи: «Фонд для посилення виробництва солдатських сукон», «Мануфактурний капітал» та ін.

Слайд 22

Державний Банк (1860 р.)

- Ресурси банку: казначейські вклади, кредитні білети.
- Мав право обліковувати векселі та інші термінові папери, видавати позики, за винятком іпотечних, купувати і продавати золото, срібло та цінні папери, приймати вклади на зберігання на поточний рахунок тощо.
- Не мав права самостійної емісії та випускав кредитні білети на вимогу уряду для комерційних цілей за спеціальними наказами.
- Масштаби активних операцій: облік векселів і спеціальні поточні рахунки під векселі зросли з 32 млн крб. у 1861 р. до 261 млн крб. у 1900 р.; позики і спеціальні поточні рахунки під відсоткові папери - з 11 млн до 73 млн крб.; кількість золота - з 82 млн до 843 млн крб., тобто більше, ніж у 10 разів.

Слайд 23

Новий статут Державного банку 1890 р.

Державному банку надавалося право

- враховувати векселі з двома і більше підписами;
- надавати позики під заставу державних паперів, акцій і різних облігацій приватних спілок, під залізничні накладні та інші документи;
- купувати і продавати відсоткові папери;
- надавати позики під заставу нерухомості і під товари;
- купувати і продавати золото і срібло, російські та іноземні векселі та чеки, білети іноземних банків;
- приймати грошові вклади тощо.

Банк стає **центральною емісійною закладом Російської імперії і найбільшим комерційним банком короткострокового кредиту**.

Слайд 24

Іпотечне кредитування

- Іпотечний тривалий кредит надавали: 10 акціонерних земельних банків 2 великих державних банки: Селянський поземельний банк (1883р.), Дворянський земельний банк (1885 р.), міські кредитні товариства.
- **Селянський поземельний банк** - надавав позики заможній частині селян, допомагав дворянству продати свою землю.
- **Державний Дворянський земельний банк** - видавав довгострокові кредити спадковим дворянам-землевласникам під заставу їхньої земельної власності.
- За позиками банку позичальники зобов'язані були сплачувати відсоток на відшкодування позик тощо, проте менше, ніж платили позичальники Селянського банку.
- Банк діяв на території європейської Росії (крім Польщі, Прибалтики і Фінляндії) та Закавказзя

Слайд 25

Кредитування торгівлі

- У 1806 р. в Одесі та Феодосії було відкрито філії **Дисконтної контори** (Петербург, 1798 р.)
- **Державний комерційний банк** мав контори в Одесі (з 1819 р.), Києві (з 1839 р.), Харкові (з 1843 р.), Полтаві (з 1852 р.).
- **Бердичів** – у 30—50-х роках. XIX ст. було зосереджено 8 банківських домів, агентство Польського банку (Варшава, до 1839 р.).
- **Київський контрактний ярмарок** - кредитні операції з надання позик великим землевласникам під майбутній урожай.

Слайд 26

Комерційні банки України (кінець XIX ст.)

Засновано 12 комерційних банків:

- Київський приватний комерційний банк (1868 р.),
- Харківський торговельний банк (1870 р.),
- Київський промисловий банк (1871 р.),
- Миколаївський комерційний банк (1872 р.),
- Одеський дисконтний банк (1879 р.) та ін.

Наприкінці XIX — на початку XX ст. залишилося лише **2 українських комерційних банки** — Київський приватний та Одеський дисконтний, до якого було приєднано заснований у 1912 р. Одеський купецький банк.

Слайд 27

Мережа дореволюційних банків Російської імперії

Мережа банків	Філії Державного банку	Філії комерційних банків	Товариства взаємного кредиту	Міські банки
Усього в Росії	138	678	923	326
У т.ч. в Україні	22	142	337	69
Частка України, %	15,9	20,9	36,5	21,1

Слайд 28

Податкова система з втратою незалежності України

- Помірне мито замінено **московським податком**: 5 % від продажної ціни товару
- Введено **подвірне оподаткування**.
- Загальну суму подвірного визначав уряд на чолі з урядником, а сільська громада чи міське управління розподіляли суму податку між усіма дворами.
- Подвірне оподаткування зберігалось до запровадження у XVIII ст. **подушного податку**

Слайд 29

Основний прямий податок Російської імперії – подушне

- запроваджено в Україні в першій половині XVIII ст.
- **сплачувало все чоловіче населення** країни, крім дворян, духовенства і осіб, що перебували на державній службі.
- розмір податку щороку визначався сумою, необхідною **для утримання армії і флоту**.
- Подушне сплачували до кінця XIX ст.
- Наприкінці XIX ст. подушна подать відміняється і вводяться **майнові та інші прями податки**.

Слайд 30

«План фінансів» графа Михайла Сперанського (1809 р.)

Головні принципи бюджетного устрою:

- законодавче оформлення бюджету,
- класифікація доходів і видатків бюджету,
- мотивація державних запозичень і т.д.

Головні принципи бюджетного процесу

- технологія прийняття і виконання бюджету,
- обов'язковість і методика обліку та контролю за рухом державних бюджетних коштів,
- організація управлінського процесу в міністерстві фінансів і т.д.

Слайд 31

Страховання в Російській імперії

- У XVIII ст. у Петербурзі та Москві з'явилися філії англійських страхових компаній.
- В 1786 р. було встановлено державну монополію на страхову діяльність.
- В 1781 р. Катерина II видала «Статут купецького судноплавства», який містив положення про морське страхування,
- В 1786 р. спеціальним Маніфестом було введено норми страхування від вогню.
- Маніфест «Про заснування державного позичкового банку» дозволяв операції зі своїми клієнтами. З цієї метою при банках створювалися страхові економії.

Слайд 32

Страховання в Російській імперії

- У 1827р. створено **Перше російське страхове товариство від вогню**,
- До 1913 р. понад 300 страховиків, у тому числі 13 акціонерних товариств, здійснювали захист від вогню.
- З відміною кріпацтва створюється система **земського страхування**.
- У II половині XIX ст. **до страхування приймаються**: будівлі, тварини, посіви, меблі, одяг, засоби транспорту, вантажі, життя.
- **Центр страхування – м. Одеса**: існують самостійні страхові товариства, контори філій провідних страхових компаній Петербурга й Москви, іноземних страховиків.
- У 1906р. був прийнятий закон про проведення **страхування життя** державними ошадними касами.

Питання для самоконтролю:

1. Чим характеризувались монети епохи Катерини II?
2. Що таке пробні, таврійські, курляндські та сибірські монети?
3. Які особливості карбування монет періоду Павла I?
4. Чим було обумовлено випуск асигнацій Катерини II та які економічні наслідки?
5. В чому полягала грошова реформа 1839 р.?
6. Чим характеризувався грошовий обіг на території України до середини XIX ст.?
7. В чому полягала реформа С. Вітте 1895-1897 рр.?
8. Чим характеризувався грошовий обіг Російської імперії 1897-1914 рр.?
9. Як було організовано грошовий обіг Західної України до 1918р.?
10. Які основні характеристики банківської системи Російської імперії XIX ст.?
11. Які операції виконував Державний банк Російської імперії (1860 р.)?
12. Як змінилися операції Державного банку Російської імперії з 1890 р.?
13. Як розвивалось іпотечне кредитування у Російській імперії?
14. Як розвивалось кредитування торгівлі у Російській імперії?
15. Як розвивалась система комерційних банків на території України?
16. В чому полягав «План фінансів» М. Сперанського?
17. Як розвивалось страхування в Російській імперії?

Тема 9 Гроші та фінанси України у складі СРСР**Питання до розгляду:**

1. Грошовий обіг на розділених українських землях.
2. Грошовий обіг на українських теренах під час Другої світової війни.
3. Грошовий обіг в СРСР після Другої світової війни.
4. Банківська система України в складі СРСР.
5. Податкова система СРСР.
6. Страхування в СРСР.

Базові положення:**Слайд 1****ГРОШІ ТА ФІНАНСИ УКРАЇНИ
В СКЛАДІ СРСР****Слайд 2****Питання до розгляду**

- Грошовий обіг на розділених українських землях.
- Грошовий обіг на українських теренах під час Другої світової війни.
- Грошовий обіг в СРСР після Другої світової війни.
- Банківська система України в складі СРСР.
- Податкова система СРСР.
- Страхування в СРСР.

Слайд 3

Слайд 4

Територіально-політичний аспект

- Жовтнева революція 1917 р. в Російській імперії для фінансів стала фатальним випробуванням.
- Будь які **монети** (як у золоті та сріблі, так і в міді) **фактично зникли**.
- В Австро-Угорщині, до складу якої входили Східна Галичина, Закарпаття та Північна Буковина, населення переважно українцями, ситуація була подібною.
- Починався період неподільного панування паперових грошей (асигнацій), які **не були нічим забезпечені**.
- Обміняти асигнації на золото чи срібло було неможливо, а **інфляція сягнула надхмарних висот**.

Слайд 5

Розділ України 1921 р.

- До 1921 р., більша частина українських земель опинилася на території нового державного утворення — РРФСР, з грудня 1922 р. — СРСР.
- Східна Галичина зі Львовом, за Ризькою угодою 1921 р., відійшла до складу відродженої Польщі — III Речі Посполитої.
- Закарпаття на правах автономії влилося до Чехословаччини.
- Північна Буковина та Південна Бессарабія відійшли до Румунії.

На цих територіях діяли монетні системи цих країн.

Слайд 6

Грошова система III Річі Посполити (1918— 1939 pp.)

- Мала струнку систему фінансів.
- За зразком французької монетної системи законом від 1924 р. в Польщі було введено в межах **золотого стандарту злотий**,
- 1 злотий = 100 грошей.
- В 1923 р. випущено монети:
 - 1, 2, 5 грошів у бронзі
 - 10, 20, 50 грошів у нікелі
 - 2, 5 і 10 злоти в сріблі 750-ї проби.

Слайд 7

Грошові системи країн, до яких увійшли частини України

- Чехословаччина (1919–1939 pp.) грошова одиниця – крона 1922 р. (мідно-нікелевий сплав). До 1939 р. карбували монети в 5, 10 і 20 крон у сріблі 700-ї проби. Розмінною монетою були гелери.
- В 1925 р. угорські крони, які становили основу грошового обігу в Закарпатті, замінено новою валютою 1 пенге = 100 філерів.
- В Румунії (на півдні України) 1 лея = 100 бань.

Слайд 8

Гроші постреволуційної Росії – 2200 різноманітних грошових знаків

У перші роки існування Республіка Рад була змушена використовувати грошові знаки, випущені попередніми урядами:

- царські рублі,
- державні кредитні білети Тимчасового уряду номінальною вартістю 250 і 1000 руб.
- казначейські знаки – «керенки» (20 і 40 руб.),
- гроші різних угруповань, випущені під час громадянської війни,
- гроші місцевих емісій.

Слайд 9

НЕП нова економічна політика 1921 р.

- повернення до грошових відносин при величезній інфляції,
- випущено «Зобов'язання РРФСР» номінальною вартістю 1, 5 і 10 млн руб. —
- «Зобов'язання РРФСР» односторонні, без малюнка, виконані на кольоровому папері з водяним знаком у вигляді герба РРФСР

Слайд 10

Срібні монети 1921 р.

- В березні 1921 р. Народний Комісаріат фінансів РРФСР вирішив розпочати випуск срібних монет,
- В квітні 1921 р. відновлено роботу Петроградського монетного двору.
- Викарбувано срібні 10, 15, 20 (усі — 500-ї проби), 50 копійок і рубль (900-ї проби).
- Монета в 25 копійок не випускалася.
- Рубль і 50 копійок РРФСР емітувалися в 1921—1922 рр., а 10, 15 і 20 копійок — у 1921—1923 рр.
- На реверсі було зображено державний герб, на аверсі — зірку у вінку і номінал.

Слайд 11

Нові гроші 1922 р.

- Радянський уряд випустив нові гроші — державні грошові знаки 1922 р. номінальною вартістю 1, 3, 5, 10, 25, 50, 100, 250, 500, 1000, 5000 і 10 000 руб.
- Було проведено **деномінацію**, за якою на **1 руб. = 10 000 руб.** грошовими знаками попередніх зразків.

Слайд 12

Червонець забезпечений золотом

- В жовтні 1922 р. Державний банк РРФСР отримав право випуску банківських білетів — червінців.

Слайд 13

Деномінація 1923 р.

- У жовтні 1923 р. було випущено державні грошові знаки вартістю 50 коп., 1, 5, 10, 25, 50, 100, 250, 500, 1000, 5000, 10000, 15 000 і 25 000 руб.
- 1 руб. знаками 1923 р. = 100 руб. знаками 1922 р. = 1 000 000 руб. знаками попередніх емісій

Слайд 14

Срібні та мідні монети СРСР

- Срібний рубль карбувався тільки 1924 р.,
- Срібні 50 копійок — 1924-1927 рр.
- Мідні монети 2, 3 і 5 копійок - 1924 р.,
- Мідну 1 копійку — 1924—1925 рр.
- Мідні 1/2 копійки - 1925—1928 рр.
- Бронзові (колишні мідні) понети - з 1926 р.
- Нікелеві (колишні дрібні срібні) — з 1931 р.

Слайд 15

Грошова реформа 1936-1938 рр.

- У 1936 р. вперше було встановлено валютний курс рубля до американського долара **1 доллар = 5 руб. 30 коп.**
- У 1937–1938 рр. всіх радянських грошей замінено на нові — 1, 3, 5 і 10 червонців зразка 1937 р. та 1, 3, 5 руб. 1938 р.

Слайд 16

Окупаційні гроші під час II світової війни

- З 1941 р. в Рівному як валюта вводиться спочатку німецька рейхсмарка, а потім — карбованець.
- 10 березня 1942 р. німецькою адміністрацією спільно з фірмою Центрального емісійного банку України було випущено для грошового обігу “окупаційні гроші” — дев’ять банкнот номіналом в 1, 2, 5, 10, 20, 50, 100, 200 та 500 карбованців.

Слайд 17

Центральний банк України 1942 р.

- Організовано у Рівно навесні 1942 р.,
- в інших містах малися його філії.
- Емісія карбованців почалася з 1 липня 1942 р.
- Офіційний курс було встановлено у співвідношенні
 - 1 карбованець = 1 рубль,
 - 10 карбованців = 1 рейхсмарці.
- Друкувалися карбованці в Німеччині.

Слайд 18

Виведення з обігу радянських грошових знаків

- З 25 липня 1942 р. населенню було запропоновано здати всі радянські грошові знаки достоїнством вище 5 карбованців.
- Суми понад 20 карбованців при обміні не видавалися, а зраховувалися на спеціальні рахунки.
- В обігу в Україні залишилися:
 - окупаційні рейхсмарки,
 - карбованці,
 - радянські казначейські білети,
 - радянський розмінний дріб’язок і німецькі монети в 1, 5 і 10 пфенінгів.
- Емісія банку України становила 1200 млн. рейхсмарок.

Слайд 19

Грошова реформа в СРСР 1947 р.

- 11 грудня 1947 р. в усі заклади органів держбезпеки надійшли запечатані сургучем пакети з суворим написом: «Розпакувати тільки при отриманні особливої вказівки».
- У пакетах були документи про реформу. В одному з паперів йшлося:
- «Негайно доставити першому секретарю обласного (районного) комітету партії».
- В інших документах перераховувались основні положення грошової реформи.

Слайд 20

Грошова реформа в СРСР 1947 р.

- Із 16 грудня в обіг випускалися нові гроші, які до 22 грудня включно (у віддалених районах — до 29 грудня) обмінювались на старі 1:10.
- Внески і поточні рахунки в ощадкасах обмінювались:
 - до 3000 карбованців - 1:1,
 - від 3000 до 10 000 карбованців — 2:3,
 - понад 10 000 карбованців — 1:2.
- Рахунки кооперативів і колгоспів 4:5.
- Усі звичайні старі облігації нової позики 1:3
- 3-відсоткові вигрешні облігації — 1:5.
- За металевою монетою зберігся колишній номінал.
- Податки, борги, фінансові зобов’язання лишилися незмінними

Слайд 21

Грошова реформа в СРСР 1947 р.

- Скасовувалася карткова система,
- Скасовувались усі комерційні і «пайові» ціни.
- Знижувалися держціни на хліб, борошно, крупу, макарони і пиво.
- Не змінювалися ціни на м'ясо, рибу, жири, цукор, кондитерські вироби, сіль, картоплю, овочі, горілку, вино, тютюн і сірники.
- Установлювалися нові ціни на молоко, яйця, чай, фрукти, тканини, одяг, взуття і трикотажні вироби – нижче за комерційні у 3,2 рази.

Слайд 22

Структура грошового обігу

- Білети Держбанку СРСР – 10, 25, 50 і 100 карбованців,
- Державні казначейські білети – 1, 3, 5 карбованців,
- Нікельовані монети – 10, 15 і 20 копійок,
- Бронзові монети – 1, 2, 3 і 5 копійок.
- Зберегли силу срібні і мідні монети минулих випусків.
- Нові купюри були краще захищені від підробок: мали більш складний малюнок і типи друку, використовувався папір із загальним водяним знаком, білети номіналом 50 і 100 карбованців мали локальний водяний знак із портретом Леніна.

1 березня 1950 р. Рада Міністрів СРСР видала Постанову «Про переведення курсу рубля на золоту основу і про підвищення курсу рубля стосовно іноземних валют»
Золотий вміст рубля - 0,222168 г чистого золота,
1 долар США = 4 руб.

Слайд 23

Грошова реформа 4 травня 1960 р.

- Деномінація рубля за курсом 10:1
- З 1 січня 1961 р. в обіг надійшли нові грошові знаки номінальною вартістю 1, 3, 5, 10, 25, 50, 100 руб., монети 1, 3, 5, 10, 25, 50 коп. і 1 руб.
- Купюри, введені грошовою реформою 1961 р., залишалися в обігу до 1991–1992 рр.

Слайд 24

Карткова система 1990 р.

- У 1990 р. Рада Міністрів Української РСР прийняла Постанову «Про захист споживчого ринку в Українській РСР», яка передбачала з 1 листопада продаж продовольчих і непродовольчих товарів з використанням карток споживача з купонами.
- Виняток було зроблено для громадського харчування, продажу книжок, газет і журналів, товарів для новонароджених, продуктів дитячого харчування, обслуговування в комерційних і комісійних магазинах, аптеках, на аукціоні, оплати послуг та ін.
- Продаж товарів вартістю понад 1500 крб. мав здійснюватися без карток споживача, але за чеками Ощадбанку тільки жителям республіки.

Слайд 25

Картка споживача 1991 р.

Слайд 26

Остання грошова реформа СРСР

- 23 січня 1991 р. оголосили указ М. Горбачова про вилучення з обігу купюр номінальною вартістю 50 і 100 руб.
- Гроші зразка 1961 р. можна було обміняти протягом 3 днів у межах середньомісячного заробітку за останній рік роботи

Слайд 27

Банківська система України Радянської доби – початок

- Із січня 1919 р. усі приватні кредитні установи було **націоналізовано**.
- У жовтні 1921 р. в **Харкові** були засновані:
 - Всеукраїнська контора Державного банку;
 - в липні 1922 р. – Всеукраїнський кооперативний банк;
 - у січні 1923 р. – Всеукраїнська контора торгово-промислового банку.
- У 1923 р. засновано **Київський** сільгоспбанк,
- У 1924 р. відкрито **Київську** філію Всеросійського комерційного банку зовнішньої торгівлі та Київ-ський місцевий комунальний банк.

Слайд 28

Кредитна система 1929 – 1940 рр.

- 12 червня 1929 р. затверджено **перший статут Держбанку СРСР**,
- філіями Держбанку є республіканські, крайові (обласні) контори, відділення, агентства, каси.
- 1930 – 1932 рр. замість контор та філій галузевих банків було **засновано контори спеціалізованих банків довгострокових вкладів**: Промбанк, Сільгоспбанк, Цекомбанк, Всекомбанк (з 1936 р. Торгбанк).
- 1936 р. в Україні було **ліквідовано Всеукраїнську контору Держбанку**, а всі обласні контори безпосередньо підпорядковувалися Москві.
- 1948 р. на прохання уряду України було створено апарат **Уповноваженого Державного банку в Україні**, який виконував обов'язки центрального банку, не маючи права емісії грошей без дозволу Москви.

Слайд 29

Повоєнна кредитна система

- **1955 р.** створено Українську республіканську контору Держбанку, республіканські контори Промбанку, Сільгоспбанку, Торгбанку (до 1957 р.).
- **Квітень 1959 р.:** Сільгоспбанк, Цекомбанк, комунальні банки, Промбудбанк ліквідовано. Створено контори Держбанку, Будбанку та відділення Зовнішеконбанку СРСР.
- На території України Держбанк СРСР став єдиним центром розрахунків, єдиним емісійним та касовим центром.
- **1987 р. організовано спеціалізовані:** Держбанк СРСР, Промбудбанк СРСР, Агропромбанк СРСР, Жилсоцбанк СРСР та Ощадбанк СРСР з відповідними конторами в республіках, з управліннями в автономних республіках, краях, областях та за необхідності – з відділеннями в окремих містах та районах.

Слайд 30

Податкова система СРСР

- У 1930 р. в СРСР було здійснено податкову реформу, яка замінила 86 податкових платежів і зборів **двома – податком з обігу й податком з чистого прибутку**
- **Стягнення податків** покладалось на Наркомфін, а місцевих податків – на територіальні органи Радянської влади.
- Податок з обігу (або з обороту) був універсальним акцизом, оскільки включався в остаточну роздрібну ціну товару, і в підсумку його сплачував споживач.

Слайд 31

Податки у воєнні часи

- З початком Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.) зросли податки з населення. Було введено:
- воєнний податок (стягувався до 1946 р.),
 - податок на неодружених та незаміжніх,
 - податок на малосімейних (одна чи дві дитинини з 1944р.).
 - Підвищено ставки сільськогосподарського податку.
 - **На окупованій території України** встановлено 25 видів грошових податків, серед яких податок з обігу, прибутковий, податок зі спадщини, введено безліч місцевих податків.

Слайд 32

Повоєнна податкова система

- Система оподаткування в СРСР практично не змінювалася з 1953 р. до 1991 р.
- В 1953 р.:
 - Здійснено перехід до оподаткування за твердими ставками кожної сотки з присадибних ділянок.
 - Введено податки з кооперативно-колгоспних підприємств та організацій, податків з населення,
 - Введено місцеві податки та збори.

Слайд 33

Страховання в Українській РСР

- 1918 р. створено **Український коопераційний страховий союз (Страховоюз)** як центральну установу для організації загального коопераційного страхування;
- за воєнного комунізму Україні страхування монополізовано, **страхові товариства ліквідовано**, а їхнє майно націоналізовано.
- Виняток зроблено в 1922 р. для кооперативів, яким дозволено **взаємне страхування рухомого майна і товарів** при Всеукраїнському коопераційному страховому союзу (Коопстрах), що обслуговував на території України всі види кооперації (ліквідовано у 1930 р.)
- **Селянські двори підлягали обов'язковому державному страхуванню** від пожеж, пошестей худоби, градобобою і транспортних аварій.
- Адміністрація страхової справи була від 1925 р. централізована — Держстрахом у Москві.

Слайд 34

Типи страхування в СРСР

- Два типи страхування: майнове й особове, які поділяються на обов'язкове і добровільне.
- **Обов'язковому страхуванню** (від вогню, градобобою, пошестей худоби та інших нещасть) підлягає: майно колгоспів, господарств громадян державне майно, що здається в оренду громадянам; соціальне забезпечення, страхування пасажирів транспорту.
- **Добровільне майнове страхування**: страхування в колгоспах на племінну худобу, урожай садів і сільськогосподарську техніку, а в господарствах громадян — на хатнє майно, будівлі й худобу;
- **Особове страхування**: мішане страхування життя, довічне страхування, на випадок смерті або втрати працездатності, від нещасних випадків та ін.

Питання для самоконтролю:

1. Які територіально-політичні передумови розвитку грошово-фінансової системи на території України існували в 1918 -1939 рр.
2. Які особливості функціонування грошової системи III Речі Посполитої?
3. Які особливості грошового обігу постреволюційної Росії?
4. В чому полягала НЕП та як вона відобразилась на грошовому обігу?
5. В чому полягали особливості обігу червонців, забезпечених золотом 1922 р.?
6. Які особливості грошової реформи 1923 р.?
7. Якою була монетна система СРСР 1924-1931 рр.?
8. В чому полягала грошова реформа 1936-1938 рр.?
9. Як було організовано грошовий обіг на окупованій території у період II Світової Війни?
10. В чому полягала грошова реформа 1947 р.?
11. В чому полягала грошова реформа 1960 р.?
12. Що таке карткова система 1990 р.?
13. В чому полягала грошова реформа 1991?
14. Які характерні риси банківської системи України радянської доби?
15. Чим характеризувалась кредитна система 1929-1940 рр.?
16. Чим характеризувалась повоєнна кредитна система?
17. Як було побудовано податкову систему у довоєнний час СРСР?
18. Які були особливості податкової системи у воєнні часи?
19. Яким чином трансформувалась податкова система СРСР у 1953-1991 рр.?
20. Які особливості розвитку страхування в Українській СРСР?

Тема 10 Формування грошової та фінансової систем незалежної України**Питання до розгляду:**

1. Становлення грошової системи в Україні після 1991 р.
2. Формування основних елементів фінансової системи незалежної України.

Базові положення:

Слайд 1

ГРОШОВА ТА ФІНАНСОВА СИСТЕМИ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Слайд 2

Питання до розгляду

- Становлення грошової системи в Україні після 1991 р.
- Формування основних елементів фінансової системи незалежної України.

Слайд 3

Організаційно-правові засади створення грошової системи

закладено в Законі України «Про банки і банківську діяльність», ухваленому Верховною Радою України 20 березня 1991 р.

Національному банку України надається монопольне право:

- здійснювати емісію грошей на території України та організувати їх обіг,
- забезпечувати стабільність грошей,
- проводити єдину грошово-кредитну політику тощо.

Слайд 4

Купоно-карбованці 1991 р.

- 10 січня 1992 р. були запроваджені українські купоно-карбованці багаторазового користування як доповнення до рубльової грошової маси.
- В обігу одночасно опинилися **два види валюти**:
рублі, емісія яких перейшла до Російської Федерації,
купоно-карбованці, право емісії яких було закріплено за НБУ.
- Весь безготівковий оборот продовжував обслуговуватися виключно **рублями**.

Слайд 5

Указ «Про реформу грошової системи України» (від 12 листопада 1992 р.)

- Запроваджено купоно-карбованець у сферу безготівкового обороту
- Вилучено з безготівкового обороту рубльові гроші.
- Нові гроші «**український карбованець**» - тимчасові національні гроші і стали єдиним на території України засобом платежу

Слайд 6

Купоно-карбованці 1991 р.

Слайд 7

Купоно-карбованці 1995 р.

Слайд 8

Указ «Про грошову реформу в Україні» 25 серпня 1996 р.

- З 2 по 16 вересня 1996 р. з обороту був вилучений український карбованець і введена постійна грошова одиниця — **гривня та її сота частина — копійка.**

Слайд 9

Удосконалення механізмів та інструментів грошової системи

- В травні 1999 р. прийнято Закон «Про Національний банк України».
- Передбачено функції НБУ, які становлять основу грошової системи:
 - розділ IV «Грошово-кредитна політика»,
 - розділ V «Управління готівковим грошовим обігом»,
 - розділ VIII «Діяльність Національного банку щодо операцій з валютними цінностями».
- Чітко прописано права та обов'язки НБУ щодо забезпечення стабільності національних грошей, регулювання грошового обороту, визначені методи та інструменти грошово-кредитної політики та інші види діяльності НБУ, що формують грошову систему країни.

Слайд 10

Особливості побудови банківської системи в Україні

- Відповідно до декларації про державний суверенітет, Закону «Про економічну самостійність Української РСР» законодавчо закріплено право самостійного формування власної банківської системи.
- За 1989 – 1991 рр. було зареєстровано близько **двох десятків українських банків.**

Слайд 11

Етапи формування сучасної банківської системи України

- **I етап (1991 – 1992 рр.)** – процеси перереєстрації та реорганізації. Із жовтня 1991 р. Національний банк починає перереєстрацію комерційних банків України, що були зареєстровані ще Держбанком СРСР.
- Галузевий капітал витісняється ринковим капіталом спільних та малих підприємств, акціонерних товариств.
- Державні банки «Промінвестбанк», «Агропромбанк», «Укрсоцбанк» акціонуються (приватизуються персоналом банків та великими клієнтами).

Слайд 12

II етап формування банківської системи України (1992 – 1993 рр.)

- **Виникають комерційні банки** «Аваль», «Інко» (отримує самостійність від Москви), «Відродження», «Трансбанк» та ін.
- **Масове народження дрібних «кишенькових» банків.** Протягом року їх було зареєстровано більше сотні, значна частина з них мала приватний капітал, але цей капітал був надто мізерним, щоб забезпечити ліквідність банку.
- Банки **заробляють на гіперінфляції** 1992 – 1994 рр..
- На кінець 1992 р. в Україні в реєстрі НБУ зафіксовано 133 банки, ліквідовано 3 банки.
- На кінець 1993 р. в книзі реєстрації вже 211 банків, ліквідовано протягом цього року ще 6 банків.

Слайд 13

III етап формування банківської системи України (1994 – 1995 рр.)

- **Масове банкрутство:**
в 1994 р. стали банкрутами та ліквідовано 11 банків;
у 1995 р. – 20 банків банкрутів, у т.ч. «Інко», «Відродження», «Економбанк», «Лісбанк»;
у 1996 р. – ліквідовано 45 банків, 60 опинилися в стані прихованого банкрутства.
- **Результат** - підірвана довіра до банківської системи у вкладників.
- Починають працювати іноземні банки та їхні представництва (zareєстровано 14).
- З'являються 5 нових українських комерційних банків.
- 70 банків зазнали зміну складу акціонерів, власників комерційних банків та окремих філій шляхом продажу та перепродажу.

Слайд 15

Формування податкової системи

- В 1990 р. на базі відділів державних доходів у фінансових органах були створені податкові інспекції, які підпорядковувалися Міністерству фінансів України.
- 22 серпня 1996 р. Указ «Про утворення Державної податкової адміністрації України та місцевих державних податкових адміністрацій»,
- 30 жовтня 1996 р. – Указ «Питання державних податкових адміністрацій», за яким податкова служба України :
набула свого організаційного та структурного визначення.
вийшла з-під підпорядкування Міністерства фінансів України
стала центральним органом виконавчої влади України
- Створено спеціальну службу – податкова міліція
- У липні 2001 р. створено Департамент боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом.

Слайд 17

Закон України «Про страхування» 1996 р.

- встановлено систему контролю за рівнем платоспроможності страховиків і порядок розрахунку резервів,
- посилено норми, що регулюють нагляд за страховою діяльністю,
- упорядковано види обов'язкового страхування
- запроваджено нові вимоги до реєстрації страховиків, розмірів і структури їхніх статутних фондів, а також участі іноземних інвесторів.

Слайд 14

IV етап формування банківської системи України (1996 – 1998 рр.)

- Стабілізація та впровадження національної валюти – гривні.
- Для цього етапу є характерною: боротьба НБУ з інфляційними процесами, створення сприятливих умов для проведення грошової реформи введення в обіг національної грошової одиниці – гривні посилення контролю за діяльністю комерційних банків із боку НБУ.

Слайд 16

Становлення страхової справи

- Період 1990–1993 рр. характеризувався бурхливим зростанням кількості страхових компаній у умовах невпорядкованого законодавства.
- В травні 1993 р. виходить Декрет Кабінету Міністрів України «Про страхування» та створення восени 1993 р. Комітету в справах нагляду за страховою діяльністю:
Страхові компанії реєструються і видаються ліцензії.
Страхову діяльність визначено як виключний вид діяльності.
Здійснювати страхову діяльність стає можливим лише за тими видами, які вказано в ліцензії.
Запроваджено обов'язкову звітність страховиків за результатами року.
Установлено залежність між обсягами максимального зобов'язання і розмірами страхових резервів.

Питання для самоконтролю:

1. Які були організаційно-правові засади створення грошової системи незалежної України?
2. Яким чином було здійснено введення в обіг купоно-карбованця 1991 р.
3. В чому полягала грошова реформа в Україні 25 серпня 1996 р.
4. В чому полягають основні положення Закону України «Про Національний банк України»?
5. В чому полягали особливості процесу розбудови банківської системи незалежної України?
6. Які виділяють етапи формування сучасної банківської системи України?
7. Які особливості формування податкової системи незалежної України?
8. Які основні етапи становлення страхової системи в сучасній Україні?

4. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ**4.1. БАЗОВІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ**

1. Колесников О.В., Бойко Д.І., Коковіхіна О.О Історія грошей і фінансів: Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 140с.
2. Кузьмін В.В., Зікова О.П. Історія грошей: Навч. посібник. – К.: Центр навч. літер., 2006.-176 с
3. Прядко В.В., Сайко М.М. Історія грошей та кредиту. Навч. посібник : К.: Кондор, 2009. -508с.

4.2. ДОПОМІЖНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Гроші та кредит: Підручник. – 3-тє вид., перероб. і доп. / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. М. І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2002. – 598 с.
2. Зваріч Ст., Шуст Р. Нумізматіка. Довідник. – Т.; Л., 1998.
3. Історія світової економіки / За ред. Г.Б.Поляка, А.Н.Маркова, Москва, ЮНІТІ . – 2000.
4. Коротка економічна історія миру від палеоліту до наших днів. – Камерон р., Москва: „Росмен”, 2001.
5. Краузе С.В. Монети та грошовий обіг Галічнині. Короткий науковопопулярний історико-економічний огляд. – Коломія, 2000.
6. Пушкарева В.М. Історія фінансової думки і політики податків: Навчань. допомога. - М.:Инфра-М, 1996, 58 с.
7. Стельмах В.С., Дьяконова І.І., Сало І.В., Сеніщ п.М., Соколенко Т.І. Фінансово-кредитна система Україні-Росії (19-20 ст.). – Сумі, 2000.
8. Піщик В. Я. Євро і долар США. Конкуренція і партнерство в умовах глобалізації. – М., 2002.
9. Тхоржевський Р. Національні паперові гроші України 1918-1920 рр. – Донецьк, 1992 . – С.58-73.

5. ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Сертифікація досягнень студентів здійснюється за допомогою прозорих процедур, що ґрунтуються на об'єктивних критеріях відповідно до «Положення про оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти».

Досягнутий рівень компетентностей відносно очікуваних, що ідентифікований під час контрольних заходів, відображає реальний результат навчання студента за дисципліною.

5.1 ШКАЛИ

Оцінювання навчальних досягнень студентів НТУ «ДП» здійснюється за рейтинговою (100-бальною) та інституційною шкалами. Остання необхідна (за офіційною відсутністю національної шкали) для конвертації (переведення) оцінок мобільних студентів.

Шкали оцінювання навчальних досягнень студентів НТУ «ДП»

Рейтингова	Інституційна
90...100	відмінно / Excellent
74...89	добре / Good
60...73	задовільно / Satisfactory
0...59	незадовільно / Fail

Кредити навчальної дисципліни зараховується, якщо студент отримав підсумкову оцінку не менше 60-ти балів. Нижча оцінка вважається академічною заборгованістю, що підлягає ліквідації.

5.2 ЗАСОБИ ТА ПРОЦЕДУРИ

Зміст засобів діагностики спрямовано на контроль рівня сформованості знань, умінь, комунікації, автономності та відповідальності студента за вимогами НРК до 8-го кваліфікаційного рівня під час демонстрації регламентованих робочою програмою результатів навчання.

Студент на контрольних заходах має виконувати завдання, орієнтовані виключно на демонстрацію дисциплінарних результатів навчання (розділ 2).

Засоби діагностики, що надаються студентам на контрольних заходах у вигляді завдань для поточного та підсумкового контролю, формуються шляхом конкретизації вихідних даних та способу демонстрації дисциплінарних результатів навчання.

Засоби діагностики (контрольні завдання) для поточного та підсумкового контролю дисципліни затверджуються кафедрою.

Види засобів діагностики та процедур оцінювання для поточного та підсумкового контролю дисципліни подано нижче.

Засоби діагностики та процедури оцінювання

ПОТОЧНИЙ КОНТРОЛЬ			ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ	
навчальне заняття	засоби діагностики	процедури	засоби діагностики	процедури
лекції	контрольні завдання за кожною темою	виконання завдання під час лекцій	комплексна контрольна робота (ККР)	визначення середньозваженого результату поточних контролів; виконання ККР під час екзамену за бажанням студента
практичні	контрольне індивідуально-розрахункове завдання	- виконання завдань під час практичних занять - виконання завдань під час самостійної роботи		

Під час поточного контролю лекційні заняття оцінюються шляхом визначення якості виконання контрольних конкретизованих завдань. Практичні заняття оцінюються якістю виконання контрольного або індивідуального завдання.

Якщо зміст певного виду занять підпорядковано декільком дескрипторам, то інтегральне значення оцінки може визначатися з урахуванням вагових коефіцієнтів, що встановлюються викладачем.

За наявності рівня результатів поточних контролів з усіх видів навчальних занять не менше 60 балів, підсумковий контроль здійснюється без участі студента шляхом визначення середньозваженого значення поточних оцінок.

Незалежно від результатів поточного контролю кожен студент під час екзамену має право виконувати ККР, яка містить завдання, що охоплюють ключові дисциплінарні результати навчання.

Кількість конкретизованих завдань ККР повинна відповідати відведеному часу на виконання. Кількість варіантів ККР має забезпечити індивідуалізацію завдання.

Значення оцінки за виконання ККР визначається середньою оцінкою складових (конкретизованих завдань) і є остаточним.

Інтегральне значення оцінки виконання ККР може визначатися з урахуванням вагових коефіцієнтів, що встановлюється кафедрою для кожного дескриптора НРК.

5.3 КРИТЕРІЇ

Реальні результати навчання студента ідентифікуються та вимірюються відносно очікуваних під час контрольних заходів за допомогою критеріїв, що описують дії студента для демонстрації досягнення результатів навчання.

Для оцінювання виконання контрольних завдань під час поточного контролю лекційних і практичних занять в якості критерія використовується коефіцієнт засвоєння, що автоматично адаптує показник оцінки до рейтингової шкали:

$$O_i = 100 a/m,$$

де a – число правильних відповідей або виконаних суттєвих операцій відповідно до еталону рішення; m – загальна кількість запитань або суттєвих операцій еталону.

Індивідуальні завдання та комплексні контрольні роботи оцінюються експертно за допомогою критеріїв, що характеризують співвідношення вимог до рівня компетентностей і показників оцінки за рейтинговою шкалою.

Зміст критеріїв спирається на компетентнісні характеристики, визначені НРК для магістерського рівня вищої освіти (подано нижче).

Загальні критерії досягнення результатів навчання для 6-го кваліфікаційного рівня за НРК

Інтегральна компетентність – здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

Дескриптори НРК	Вимоги до знань, умінь, комунікації, автономності та відповідальності	Показник оцінки
Знання		
<ul style="list-style-type: none"> - спеціалізовані концептуальні знання, набуті у процесі навчання та/або професійної діяльності на рівні новітніх досягнень, які є основою для оригінального мислення та інноваційної діяльності, зокрема в контексті дослідницької роботи; - критичне осмислення проблем у навчанні та /або професійній діяльності та на межі предметних галузей 	Відповідь відмінна – правильна, обґрунтована, осмислена. Характеризує наявність: спеціалізованих концептуальних знань на рівні новітніх досягнень; критичне осмислення проблем у навчанні та/або професійній діяльності та на межі предметних галузей	95-100
	Відповідь містить не грубі помилки або описки	90-94
	Відповідь правильна, але має певні неточності	85-89
	Відповідь правильна, але має певні неточності й недостатньо обґрунтована	80-84
	Відповідь правильна, але має певні неточності, недостатньо обґрунтована та осмислена	74-79
	Відповідь фрагментарна	70-73
	Відповідь демонструє нечіткі уявлення студента про об'єкт вивчення	65-69
	Рівень знань мінімально задовільний	60-64
	Рівень знань незадовільний	<60
Уміння		
<ul style="list-style-type: none"> - розв'язання складних задач і проблем, що потребує оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог; - провадження дослідницької та/або інноваційної діяльності 	Відповідь характеризує уміння: виявляти проблеми; формулювати гіпотези; розв'язувати проблеми; оновлювати знання; інтегрувати знання; провадити інноваційну діяльність; провадити наукову діяльність	95-100
	Відповідь характеризує уміння застосовувати знання в практичній діяльності з не грубими помилками	90-94
	Відповідь характеризує уміння застосовувати знання в практичній діяльності, але має певні неточності при реалізації однієї вимоги	85-89
	Відповідь характеризує уміння застосовувати знання в практичній діяльності, але має певні неточності при реалізації двох вимог	80-84
	Відповідь характеризує уміння застосовувати знання в практичній діяльності, але має певні неточності при реалізації трьох вимог	74-79

Дескриптори НРК	Вимоги до знань, умінь, комунікації, автономності та відповідальності	Показник оцінки
	Відповідь характеризує уміння застосовувати знання в практичній діяльності, але має певні неточності при реалізації чотирьох вимог	70-73
	Відповідь характеризує уміння застосовувати знання в практичній діяльності при виконанні завдань за зразком	65-69
	Відповідь характеризує уміння застосовувати знання при виконанні завдань за зразком, але з неточностями	60-64
	Рівень умінь незадовільний	<60
Комунікація		
<p>- зрозуміле і недвозначне донесення власних висновків, а також знань та пояснень, що їх обґрунтовують, до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються;</p> <p>- використання іноземних мов у професійній діяльності</p>	Зрозумілість відповіді (доповіді). Мова: правильна; чиста; ясна; точна; логічна; виразна; лаконічна. Комунікаційна стратегія: послідовний і несуперечливий розвиток думки; наявність логічних власних суджень; доречна аргументація та її відповідність відстоюваним положенням; правильна структура відповіді (доповіді); правильність відповідей на запитання; доречна техніка відповідей на запитання; здатність робити висновки та формулювати пропозиції; використання іноземних мов у професійній діяльності	95-100
	Достатня зрозумілість відповіді (доповіді) та доречна комунікаційна стратегія з незначними хибами	90-94
	Добра зрозумілість відповіді (доповіді) та доречна комунікаційна стратегія (сумарно не реалізовано три вимоги)	85-89
	Добра зрозумілість відповіді (доповіді) та доречна комунікаційна стратегія (сумарно не реалізовано чотири вимоги)	80-84
	Добра зрозумілість відповіді (доповіді) та доречна комунікаційна стратегія (сумарно не реалізовано п'ять вимог)	74-79
	Задовільна зрозумілість відповіді (доповіді) та доречна комунікаційна стратегія (сумарно не реалізовано сім вимог)	70-73
	Задовільна зрозумілість відповіді (доповіді) та комунікаційна стратегія з хибами (сумарно не реалізовано дев'ять вимог)	65-69
	Задовільна зрозумілість відповіді (доповіді) та комунікаційна стратегія з хибами (сумарно не реалізовано 10 вимог)	60-64
	Рівень комунікації незадовільний	<60
Автономність та відповідальність		
<p>- відповідальність за розвиток професійного знання і практик, оцінку стратегічного розвитку команди;</p> <p>- здатність до подальшого навчання, яке значною мірою є автономним та самостійним</p>	Відмінне володіння компетенціями: використання принципів та методів організації діяльності команди; ефективний розподіл повноважень в структурі команди; підтримка врівноважених стосунків з членами команди (відповідальність за взаємовідносини); стресовитривалість; саморегуляція; трудова активність в екстремальних ситуаціях; високий рівень особистого ставлення до справи; володіння всіма видами навчальної діяльності; належний рівень фундаментальних знань; належний рівень сформованості загальнонавчальних умінь і навичок	95-100
	Упевнене володіння компетенціями автономності та відповідальності з незначними хибами	90-94
	Добре володіння компетенціями автономності та відповідальності (не реалізовано дві вимоги)	85-89

Дескриптори НРК	Вимоги до знань, умінь, комунікації, автономності та відповідальності	Показник оцінки
	Добре володіння компетенціями автономності та відповідальності (не реалізовано три вимоги)	80-84
	Добре володіння компетенціями автономності та відповідальності (не реалізовано чотири вимоги)	74-79
	Задовільне володіння компетенціями автономності та відповідальності (не реалізовано п'ять вимог)	70-73
	Задовільне володіння компетенціями автономності та відповідальності (не реалізовано шість вимог)	65-69
	Задовільне володіння компетенціями автономності та відповідальності (рівень фрагментарний)	60-64
	Рівень автономності та відповідальності незадовільний	<60

6. ТЕЗАУРУС

АВЕРС (лат. *adversus* — звернений до...; фр. *avers*: англ. *obverse*; нім. *hauptseite, Vorderseite*) — лицевий бік монети або медаліч.

АНТИХРЕЗА - специфічна форма застави, при якій застагодержатель має право отримувати вигоду від застави замість стягнення відсотків з боржника;

АРГЕНТАРІЇ - агенти на державних або приватних аукціонах, зберігали грошові вклади для фізичних осіб, переводили у готівку чеки і міняли валюту;

АС - римська грошово-вагова одиниця, назва старовинної римської мідної монети, що карбувалася в Римі за часів Сервія Туллія, але ймовірно, що з'явилася лише на початку республіки;

АСИГНАЦІЇ - паперові гроші Російської імперії, випущені з метою зменшення кількості мідних монет і полегшення обігу грошей;

АУРЕУС - золота монета, яку було введено в обіг в епоху імперії, використовувався для укладання угод з купівлі-продажу нерухомості;

БАНКІВНИЦТВО - процес надання банківських послуг, частина економіки, що концентрує свою увагу на структурі та процесах у банківській сфері;

БАНКОЦЕТЛІ (нім. *Bankozettel*) — назва перших австр. паперових грошей, номінал яких позначався у гульденах. Випускались Віденським міським банком починаючи з 1762 р. без примусового курсу і обмінювались на срібну монету. За допомогою банкочетлів уряд імператриці Марії Терезії (1740—1780) намагався зменшити дефіцит державного бюджету. Перша емісія на суму 12 млн гульденів була випущена номіналами 5, 10, 25, 50 та 100 гульденів. Наступні випуски (1771, 1784 та 1796) були доповнені банкочетлями номінальною вартістю 500 та 1000 гульденів. З 1800 р. випускались також банкочетлі номіналом 1 та 2 гульдени..

БІЛОННА МОНЕТА (фр. *billon* — низькопробне срібло) — неповноцінна срібна монета, в якій дорогоцінний метал становить меншу частину, а більшу — лігатура (переважно мідь).

БІЛОНОВА (БІЛОННА) МОНЕТА - розмінна неповноцінна монета, вартість металу та карбування якої значно нижчі за номінальну;

БІМЕТАЛІЗМ (лат. bi — два + metallum ~ метал) — 1) одночасне використання в монетній справі двох благородних металів — золота та срібла; 2) грошова система, за якою два валютних метали є законними і рівноправними засобами платежу. Така система вимагає законодавчого встановлення обмінного курсу між обома металами і визнання його як постійного.

ВЕКСЕЛЬ - розписка міняйли, за якою його агент у певному місці видавав тій чи іншій особі суму, яку та внесла попередньо;

ГРОШІ - це товар, який виступає в специфічній формі, але завдяки їх участі в процесі обміну вартість набирає форму ціни, яка може дорівнювати вартості, а може від неї відрізнятися;

ГУЛЬДЕН - (нім. gulden — золотий) — золота монета, відкарбована вперше в Німеччині на початку XIV ст. на зразок флорина, була основним платіжним засобом до XVI ст.; нідерландський флорин,

ДЕНАРІЙ - назва римської срібної монети часів Республіки (вперше викарбувана 268 року до н. е.) та перших двох століть Імперії.;

ДЕНАРІЙ - римська срібна монета часів Республіки та перших двох століть Імперії;

ДУБЛОН (ісп. doblon, duplone, dublone) — ісп. золота монета, карбування якої розпочав Карл V (1516—1556) 1587 р. З 22-каратної марки золота карбували 68 монет номіналом 1 ескудо. Подвійний ескудо називали "пістоль", або "іспанський дублон". Після цього назва дублон поширилась на подвійні пістолі, а монети номіналом 4 пістолі одержали назву квадруплі. Початкова маса дублона — 6,77 г золота 917-ї проби.

ДУКАТ - (від лат. ducatus — останнього слова монетної легенди) — золота монета, вперше відкарбована 1284 р. дожем Дж. Дололо у Венеції. Назва дукат перейшла на всі інші золоті монети, карбовані за венеціанською стопою, грошова одиниця більшості країн Середньовічної Європи;

ДУПОНДІЙ - римська монета вартістю двох асів карбувався із латуні;

ЕЛЕКТРОН, ЕЛЕКТР (грецьк. біле золото) — природний сплав золота і срібла, з якого карбувались найдавніші мідійські та іонійські монети. Згодом, з VI—IV ст. до н. е., з нього випускали монети міста іонійського узбережжя Малої Азії — Кизик, Фокея, Мітілена (о.Лесбос), а також у IV ст. до н. е. — Сиракузи та Карфаген. Застосування електрики у Малій Азії пояснюється тим, що цей сплав існував у природному вигляді в долині р. Пактол (Лідія) та в горах Тмола і Сітіла. В античних джерелах співвідношення золота і срібла у складі електрики визначалось як 4:1 або 3:1. Сучасні дослідження свідчать, що вміст чистого золота у монетах коливається в межах 16—69 %. Попри це курс електричних монет завжди був стабільним незалежно від процентного вмісту золота і срібла. З електричного сплаву, але штучного, карбувались статери боспорських царів, варварські наслідування грецьк. монет, що виготовлялись кельтськими і кавказькими племенами.

ЕЛЕКТРОННІ ГРОШІ - різновид депозитних грошей, коли переказування грошових сум на рахунках у банках здійснюється автоматично за допомогою комп'ютерних систем та безпосередніми розпорядженнями власників поточних рахунків;

ЕМІСІЯ — випуск в обіг, за дорученням власника прав випуску, монет, паперових грошей та банкнот. До емісії належать випуск та вилучення готівки (емісійна функція державного центрального банку) шляхом регулювання загальної кількості банкнот, що пере-

бувають в обігу.

ЗОЛОТИЙ СОЛІД - основна монета і грошова одиниця Римської імперії, а потім і Візантії;

КАРОЛІНЗЬКИЙ ФУНТ - “фунт Карла Великого”, збільшений до ваги у 0,408 кг, що призвело до зростання ваги денарія та карбування нових монет;

КВАДРАНТ - дрібна монета Стародавнього Риму дрібна давньоримська бронзова монета. Становила 1/4 аса. На квадрантах, як правило, зображувався Геракл. Після того, як в 1 в. до н. е. вартість аса значно знизилася, квадрант стає найдрібнішою монетою в римській імперії до часу імператора Антоніна Пія (138-161 н. е.).

КВІНАРІЙ - золота монета, яка використовувалася для розрахунків з армією;

КОПА (лат. sexagena — 60) — лічильна одиниця, дорівнює 60. Була поширена з XIV ст. у країнах Центральної та Східної Європи, в т.ч. і на укр. землях. Як грошово-лічильна одиниця (копа грошів) використовувалась під час підрахунку празьких та мейсенських грошів, яких ішло по 60 на празьку гривню, спочатку вагову, а згодом вже тільки лічильну. У Польщі копа витіснила лічильну гривню (48 грошів), але незабаром сама поступилася місцем новій грошово-лічильній одиниці — злотому (30 грошів), який дорівнював половині копи. У XV—XVIII ст. на копи велася грошова лічба на землях Великого князівства Литовського, особливо лит. монет, які були якісно кращими, ніж польськ. Литовська копа дорівнювала 60 лит. грошам, або 600 денаріям (пенязям). На західноукраїнських землях рахунок грошей на копи вівся до кінця XVII ст.

КРЕДИТ - кошти й матеріальні цінності, що надаються кредитором у користування позичальнику під відсоток на умовах платності, строковості, забезпеченості, поверненості, цільового використання;

КРЕДИТНІ ГРОШІ - це гроші особливого типу, що нерозмінні на золото, а в обіг випускаються центральним банком як банкноти;

ЛИХВАРСТВО - надання грошей у позику з умовою сплати відсотків при погашенні боргу у стародавні часи;

МАСШТАБ ЦІН - технічна функція грошей. Вона являє собою законодавчу фіксацію певної кількості (за масою) монетарного металу (золота чи срібла), що закріплювалося державою за грошовою одиницею;

МЕТАЛЕВІ ГРОШІ - це гроші, матеріальне тіло яких виготовлено з певного металу, а загальним еквівалентом вони стають завдяки великим витратам виробництва на видобуток цього металу;

МІНА - вагова одиниця, покладена в основу грошово-монетних одиниць Стародавньої Греції.

МОНОМЕТАЛІЗМ (грецьк. monos — один, єдиний) — грошова система, за якої роль всезагального еквівалента відіграє один з дорогоцінних металів. При цьому в обігу перебувають монети, виготовлені з цього металу, або грошові знаки, що розмінюються на нього. Залежно від того, який саме метал відіграє роль всезагального еквівалента, виділяють срібний монометалізм та золотий монометалізм.

НАТУРАЛЬНЕ ГОСПОДАРСТВО - тип господарства, за якого продукти праці виробляються для задоволення власних потреб, а не для продажу;

НУМУЛАРІЇ - особи, які здійснювали операції, які полягали у купівлі та продажі мо-

нет, їх розміні, видачі малих кредитів та залученню малих вкладів.

ПАПЕРОВІ ГРОШІ - неповноцінні гроші, які мають номінальну вартість, що виражається їх купівельною спроможністю;

ПЕННИ -розмінна грошова одиниця багатьох країн і територій, які в різний час входили до складу Британської імперії, а також Фінляндії і Естонії;

ПОДАТКИ - це обов'язкові платежі фізичних та юридичних осіб до центрального і місцевого бюджетів, які здійснюються в порядку і на умовах, що визначаються законодавчими актами тієї чи іншої країни;

СЕМІС - бронзова монета, староримська одиниця міри, Вживалася як одиниця маси (1/2 лібри = 163.7 гр), одиниця довжини (1/2 песа = 148 мм) та площі (1/2 югера = 1250 м²).

СЕНЬЙОРАЖ - дохід, що отримується від емісії грошей;

СЕСТЕРЦІЙ - основна давньоримська срібна монета, що дорівнює чверті денарія (більш важкої срібної монети).;

СТАТЕР - (також *статір*) (дав.-гр. *στᾶτήρ*) — антична монета, яка була в обігу у Стародавній Греції та Лідії у період приблизно з початку V століття до н. е. до середини I століття н. е., також мала велике значення для кельтських племен.;

СТРАХУВАННЯ - це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій).

ТАЛАНТ - вагова одиниця, покладена в основу грошово-монетних одиниць Стародавньої Греції;

ТАЛЕР - велика срібна монета, яка в XVI–XIX ст. відіграла значну роль у грошовому обігу Європи та в міжнародній торгівлі;

ТРАПЕЗИТИ - приватні особи, які здійснювали банківські операції у Стародавній Греції;

ТРИСРАРХІЯ - найбільш обтяжлива з усіх надзвичайних афінських літургій, тобто натуральних повинностей, які здійснювались через безкоштовні громадські посади;

УЗУФРУКТ - це речове право користування чужим майном з правом вилучення доходів від нього, але з умовою збереження його цілісності і господарської приналежності. У римському праві — право проживання в чужому будинку

ФІНАНСИ - економічна категорія, яка відображає процеси розподілу та перерозподілу виробленого в країні національного доходу;

ФЛОРИН - основна золота монета що карбувалася спочатку у Флоренції, згодом в інших європейських державах. Вперше відкарбували в 1252 році у Флоренції з майже чистого золота (звідси назва монети). Маса флорина становила 3,53 г золота, складала 1/96 флорентійського фунта (339 г).

ЄРМОШКІНА Олена Вячеславна

**ІСТОРІЯ ФІНАНСОВОЇ НАУКИ,
ГРОШЕЙ І КРЕДИТУ**

Методичні рекомендації для самостійної підготовки
до лекційних занять з дисципліни для бакалаврів
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування

Видано в редакції автора

Підписано до друку 14.11.19. Формат 30x42/4 Папір офсетний.
Ризографія. Ум. друк. арк. 9,9. Обл. - вид. арк. 9,9.
Тираж 15 пр. Зам. № _____

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
49005, м. Дніпро, просп. Д.Яворницького, 19.